

СЕКЦІЯ 2. ФІНАНСИ, БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

УДК 336.77:332

Булич А.Ю., студ., гр. ФБСМ-7
Науковий керівник: Петрук О.М., д.е.н., проф.
Державний університет «Житомирська політехніка»

СТАН ІПОТЕЧНОГО КРЕДИТУВАННЯ В УКРАЇНІ

Забезпечення населення житлом є однією з найбільших соціальних проблем сьогодення. А розвиток житлового будівництва в значній кількості залежить від рівня розвитку іпотечного кредитування, адже таким способом сектор житлового будівництва отримує додаткові кошти. Розвиток іпотечного кредитування дозволяє залучати інвестиції, тим самим створює умови для розвитку будівельного сектору, як наслідок покращення економічного та фінансового становища держави. Тому іпотечне кредитування та іпотечний ринок відіграють важливу роль у підтримці економічної стабільності.

Перевагами іпотечного є зниження ризику неповернення кредиту через забезпечення кредиту у вигляді заставленого нерухомого майна, яке виступає як додаткова гарантія повного та своєчасного повернення кредиту, зменшує ризик при неплатоспроможності.

Дослідженню ринку іпотечного кредитування були присвячені праці таких вчених З.Криховецька, О.Савчук, В.Базилевич, Н.Погорельцева та ін. Метою дослідження є вивчення стану іпотечного кредитування житла в Україні та визначення основних проблем розвитку іпотечного ринку.

Відповідно до ЗУ «Про іпотеку» Іпотека – це вид забезпечення виконання зобов'язання нерухомим майном, що залишається у володінні і користуванні іпотекодавця, згідно з яким іпотекодержатель має право в разі невиконання боржником забезпеченого іпотекою зобов'язання одержати задоволення своїх вимог за рахунок предмета іпотеки переважно перед іншими кредиторами цього боржника [1].

Отже, іпотека це застава нерухомого майна, а процес надання кредиту під заставу нерухомого майна слід розглядати в понятті «іпотечне кредитування»

Розглянемо динаміку іпотечного кредитування на українському ринку житла. Згідно даних НБУ обсяги іпотечного кредитування на первинному та вторинному ринках збільшились в порівнянні з груднем 2021 та 2018 років на 56998 тис. грн та 708749 тис. грн, що становить 218 % та 504 % відповідно. Обсяги іпотечного кредитування передусім збільшуються за рахунок кредитів для придбання житла на вторинному ринку.

З наведених даних можна зробити висновок, що банки віддають перевагу роботі із вторинним ринком: лише невелика частини нових кредитів надається на житло в новобудовах, що свідчить про досить високі ризики, які несе первинний ринок як для банків, так і для інвесторів у житло.

В грудні 2021 року банки видали 1113 іпотечні кредити на загальну суму 989 млн грн. З них на новобудови припадає лише близько десятої частини – банки тримаються осторонь первинного ринку.

У регіональному розрізі найбільше іпотечних кредитів у грудні 2021 році видано в місті Києві 229 договорів на загальну суму 278249 тис. грн.

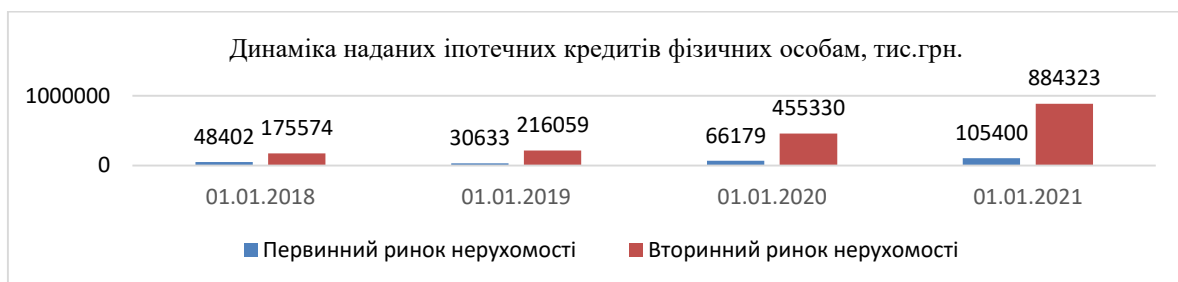

Рис. 1. Динаміка наданих іпотечних кредитів фізичних особам

Висновки. Враховуючи проведений аналіз стану і динаміки розвитку іпотечного кредитування, можна стверджувати, іпотечний ринок проявляє тенденцію до зростання. Розвиток іпотечних відносин в Україні потребує залучення кредитних ресурсів у сферу довгострокового іпотечного кредитування та створення в країні сприятливої економіко-політичної обстановки, розробка необхідної законодавчо-нормативної бази і підвищення рівня добробуту населення.

Список використаної літератури:

1. Про іпотеку. Закон України № 898-4 від 05.06.2003 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/898-15>.
2. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua>
3. Квартальна та річна інформація емітента // Державна іпотечна установа. – 2021 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://ipoteka.gov.ua/financial-results/>.

Вернер М.В., студентка І-го курсу групи ЗФБС-21-М, ФБСО
Науковий керівник: Дячек С.М., к.е.н., доц., доц. каф. фінансів та кредиту
Державний університет «Житомирська політехніка»

СТАН ТА ПРОБЛЕМИ РИНКУ ЛІЗИНГОВИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

Україна гостро відчуває потребу в оновленні основних фондів в усіх галузях економіки. Так, зношеність основних засобів вітчизняних підприємств протягом 2013-2020 рр. коливається в межах 61-87 %. В той же час підприємства потерпають від нестачі фінансових ресурсів на оновлення виробництва. На сьогодні лізінг є інвестиційним інструментом швидкого та ефективного оновлення техніки і технології, одним із ефективних джерел фінансування підприємства, який поєднує в собі кредитні, орендні та торгові відносини. Використання лізінгу дає власникам підприємств можливість покращити свій фінансово-економічний стан шляхом раціонального, спланованого використання ресурсів та розширення виробничої (комерційної) діяльності, підтримує сприятливі умови для розвитку малого та середнього підприємництва.

Згідно діючого законодавства послуги фінансового лізінгу можуть надавати банки та інші небанківські установи, внесені до реєстру фінансових установ.

Станом на 31.12. 2020 р. до Переліку юридичних осіб, які мають право надавати фінансові послуги, внесено інформацію про 146 юридичних осіб-лізінгодавців та 521 фінансові компанії, які мають діючі ліцензії на надання послуг фінансового лізінгу. Незважаючи на незначний кількісний склад, більше, ніж 99 % усіх послуг фінансового лізінгу, надається юридичними особами-лізінгодавцями.

Протягом аналізованого періоду 2013-2020 рр. спостерігалися 2 протилежні тенденції на ринку лізінгових послуг в Україні. З табл. 1 видно, що конфлікт в Україні 2014 р. та девальвація гривні фактично загальмували розвиток ринку лізінгу – кількість укладених договорів у 2014 р. порівняно з 2013 знизилася на 19,1 %, у 2015 р – ще на 54 %, в свою чергу, вартість укладених договорів в період з 2013-2015 рр. – майже на 81%. В подальшому спостерігається позитивна динаміка щодо кількості та вартості укладених договорів з фінансового лізінгу, хоча показники 2013 року в частині вартості укладених договорів ще не досягнуті. Темпи зростання лізінгу значно випереджають динаміку ВВП України в останні роки. Згідно з офіційною статистикою, загальна вартість капітальних інвестицій в Україні досягла 584 млрд. грн. (близько 22,6 млрд. доларів США) у 2019 році. Лізінг забезпечив у 2018 р. близько 6,52 % капітальних інвестицій, у 2019 р. – 5,83 %, таким чином сприяючи оновленню і розвитку підприємств, які його залучили. При чому цей фінансовий інструмент та його ринкова інфраструктура продемонстрували свою стійкість і невразливість до потрясінь, оскільки майже не втратив обсяги під час кризи COVID-2019 і динамічно нарощує їх з моменту стабілізації ситуації.

Структура лізінгового портфеля за галузями (табл. 1) свідчить, що найпоширенішими галузями, які використовують послуги лізінгу в Україні є: транспорт (2013 р. – 71,7 %, 2014 р. – 62,6 %, 2015 р. – 31,3 %, 2016 р. – 34,0 %, 2017 р. – 14,0 %, 2018 р. - 27,5 %, 2019 р. - 20,1 %) та сільське господарство (2013 р. – 14,0 %, 2014 р. – 19,2 %, 2015 р. - 25,2 %, 2016 р. - 24,4 %, 2017 р. – 29,8 %, 2018 р. – 23,0 %, 2019 р. – 25,8). Меншу частку у лізінговому портфелі мають такі споживачі послуг як: будівництво (2015 р. – 5,8 %, 2017 р. – 6,0 %, 2018 р. – 6,2 %), добувна промисловість (2015 р. – 6,6 %, 2016 р. 7,1 %), металургія (2017 р. – 4,6 %), сфера послуг (2016 р. – 5,2 %, 2017 р. – 6,6 %, 2018 р. – 5,2 %, 2019 р. – 6,6 %), харчова промисловість (2018 р. – 3,9 %, 2019 р. – 5,9 %).

Значних змін в структурі активів лізінгового портфеля в Україні протягом аналізованого періоду не спостерігалось. Український ринок лізінгу традиційно найбільше орієнтується на лізінг транспортних засобів (2013 р. – 75,2 % вартості укладених договорів, 2014 р. - 72,3 %; 2015 р. - 55,8 %, 2016 р. – 59,7 %. 2017 р. – 61,3 %, 2018 р. – 63,7 %, 2019 р. – 63,1 %). Окрім цього основними об'єктами фінансового лізінгу є техніка, машини та устаткування для сільського господарства (2013 р. – 11,4 % вартості укладених договорів, 2014 р. – 15,2 %; 2015 р. – 21,8 %, 2016 р. – 20,9 %. 2017 р. – 19,3 %, 2018 р. – 19,1 %, 2019 р. – 18,5 %), будівельне обладнання та техніка (2015 р. – 5,9 %, 2016 р. – 3,5%, 2017 р. – 4,8 %, 2018 р. – 4,4 %, 2019 р. – 4,1 %), будівлі та споруди (2017 р. – 5,2 %, 2019 р. – 6,5 %). Поруч із звичним вже обладнанням для доріг, агросектору та залізниці, з'являються такі нові його види, як лізінг у відновлювальній енергетиці (поставлено в рекордних для ринку обсягах сонячні панелі фізичним особам), квадрокоптери для потреб сільського господарства, а також комплексне обладнання для асфальтових заводів.

Не дивлячись на позитивні тенденції, основними стримуючими факторами розвитку лізінгової галузі в Україні є: недостатня обізнаність компаній, МСП, представників влади та громадськості щодо переваг лізінгу для фінансування розширення бізнесу; відсутність сприятливої юридичної та податкової бази для лізінгу; брак внутрішнього та іноземного капіталу для лізінгових компаній і відсутність програм, спрямованих на лізінг для МСП; недостатня інституційна спроможність асоціації, яка б мала потужніше представляти та захищати інтереси учасників і забезпечувати юридичну, нормативну, інформаційну, рекламну, професійну підготовку; відокремленість лізінгової галузі від міжнародних тенденцій та напрацювань.

Таблиця 1

Основні показники діяльності фінансових компаній, юридичних осіб-лізингодавців, венчурних фондів*

Показник	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Кількість зареєстрованих фінансових компаній, на кінець звітного періоду, з них:	377	415	571	809	818	940	986	960
- мають діючі ліцензії на надання послуг із фінансового лізингу, одиниць	157	187	362		280	389	439	521
Юридичні особи, що мають право надавати послуги з фінансового лізингу (лізингодавці)	254	267	268	202	183	167	113	146
Кількість договорів фінансового лізингу, за звітний період, одиниць, у т.ч.:	11083	8966	4119	9160	7752	10323	15488	9834**
- укладених фінансовими компаніями	32	26	21	38	53	1584	3125	1131**
- укладених юридичними особами-лізингодавцями	11051	8940	4098	9122	7699	8739	12363	8703**
Надання послуг із фінансового лізингу (вартість укладених договорів), млн. грн., у т.ч.:	31553,1	7438,4	6261,6	9822,3	12967,6	22193,1	26244,7	17522,9**
- укладених фінансовими компаніями	16,5	257,4	20,2	67,3	153,4	673,8	1596,9	1419,3**
- укладених юридичними особами-лізингодавцями	31536,6	7181,0	6241,4	9755,0	12814,2	21519,3	24647,8	16103,6**
Надання послуг із фінансового лізингу за галузями, млн. грн	67127,8	58572,6	26347,7	23177,6	12967,7	22193,1	26244,8	
- будівництво	1869,0	1975,6	1531,2	928,3	780,1	1374,1	1133,3	
- добувна промисловість	1520,6	992,3	1746,9	1645,0	56,2	230,2	278,8	
- легка промисловість	134,1	129,3	43,1	26,7	9,5	154,5	20,4	
- машинобудування	219,9	273,4	326,5	292,3	42,1	33,0	69,9	
- металургія	43,6	220,0	121,5	82,1	597,9	972,9	455,3	
- сільське господарство	9416,3	11233,1	6636,4	5654,0	3863,2	5113,2	6758,8	
- сфера послуг	1350,2	1194,6	984,6	1206,4	855,3	1152,9	1723,5	
- транспорт	48158,6	36642,1	8252,8	7886,4	1817,7	6095,2	5262,4	
- харчова промисловість	517,3	906,6	534,1	428,0	252,3	856,7	1557,1	
- хімічна промисловість	70,7	72,1	271,2	127,0	45,4	99,1	131,3	
- медичне обслуговування	-	-	30,5	17,2	22,8	228,0	80,9	
- комп'ютерна і телекомунікаційна сфера	-	-	9,1	1,2	7,8	130,0	353,5	
- переробна промисловість	-	-	67,6	71,2	26,8	72,7	199,1	
- інше	3827,5	4933,5	5792,2	4811,8	4590,6	5680,6	8220,5	

*Побудовано автором на основі Офіційний вебпортал «Національний банк України» URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/> (дата звернення: 02.05.2022)

** Дані наведені за 1-3 квартали

Волдаєва А.Є., магістрантка
Довгалик В.В., к.е.н., доц., доцент кафедри фінансів і кредиту
Державний університет «Житомирська політехніка»

ФІНАНСОВА СТАБІЛЬНІСТЬ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Стабільна фінансова система країни – умова для розвитку економіки. Основним державним регулятором стабільності в Україні є Національний банк України, який допомагає фінансовій системі бути стійкою до всіх криз, зокрема і під час війни. На часі є дуже актуальним питання фінансової стабільності не лише на рівні окремих фінансових інститутів, а й країни в цілому.

Питання фінансової стабільності присвячено багато наукових робіт не лише науковців, а й економістів, фінансистів – експертів та практиків цієї справи. Зокрема, академік Данилишин Б. піднімає питання наявності ресурсів в Україні для фінансової стабільності під час війни та відбудови [1]. Науковцем актуалізуються питання забезпечення ліквідності банківської системи, яка з початку воєнної агресії РФ досягла зростання за рахунок нарощування державних витрат шляхом боргового її фінансування. Відмічається рекордна поточна ліквідність (перевищення в 4 рази) для всієї банківської системи за всю економічну історію України. Основні показники зазначені в таблиці

Таблиця 1

Показники фінансової стабільності України під час воєнного стану

Показники	Значення
Депозитні сертифікати НБУ	170 млрд грн
Кореспондентські рахунки в НБУ	56,7 млрд грн
Готівка в касах банків	50 млрд грн
Рівень монетизації економіки	менше 40 % ВВП
Співвідношення ліквідність банків/ліквідність зобов'язань банків	15 %
Структурний профіцит ліквідності	45 млрд грн
Процентні ставки за строковими депозитами населення	7,5 % річних (вдвічі нижче інфляції)
Прибуток банківської системи	понад 90 млрд грн (історично найвищий рівень)

Як підтверджують дані таблиці 1, банківська система України під час війни має достатнє забезпечення, що посилює фінансову стабільність країни та її спроможність вирішувати проблеми фінансування бізнесу за рахунок активізації кредитування в цій сфері. У свою чергу, НБУ для забезпечення стабільного функціонування фінансової системи країни під час війни змінив надання окремих фінансових послуг, зокрема адміністративні обмеження. Для зручності та інформованості населення та суб'єктів господарювання НБУ відкрито сайт «Фінансова оборона України», на якому актуалізовані всі зміни на ринку фінансових послуг [2]. Ця додаткова інформаційна послуга НБУ надає можливість ознайомитися населенню із інструментами забезпечення фінансової стабільності під час воєнного стану в Україні, зокрема стосовно обмежень по безготівкових розрахунках, готівкових розрахунках, розрахунках готівкою за кордоном, операцій з іноземною валютою, купівлі / продажу іноземної валюти тощо.

Фінансово стабілізує економіку також вітчизняна промисловість, зокрема суттєве скорочення збитків і збільшення прибутків підприємств експортно-орієнтованих галузей (машинобудування, металургія, хімічна та нафтохімічна промисловість). Відповідно, в умовах війни, Велика Британія і Європейський Союз на рік скасували імпортне мито на український експорт, що у свою чергу, сприятиме розширенню виходу українських промислових і аграрних підприємств на ринки Британії, забезпечить високий рівень її продовольчої безпеки та налагодить торговельну співпрацю між країнами.

2022 рік повинен стати роком реформ, що мають дати позитивний стабілізуючий ефект уже починаючи з 2023 року. Попри окремі дискусійні рішення державної влади в період воєнного стану, країні вдалося зробити відчутні кроки щодо поліпшення регулятивних умов для стабільної економічної та фінансової діяльності вітчизняних підприємств. Певного прогресу вдалося досягти і в напрямі формування сприятливого фіскального простору та дерегуляції бізнесу. Однак, необхідно більшої уваги приділити дослідженню саме загрозам фінансової стабільності в умовах післявоєнного стану. Потрібно розробити механізм виходу країни із фінансової залежності від надходження короткострокових світових фінансових потоків, які спрямовуються на підтримку України країнами-благодійниками під час війни. Такий приплив капіталу може розгорнути кризу і державних фінансів за провадження політики боргового фінансування бюджетних видатків. Такому ризику сприяють негативні інституційні особливості вітчизняної економіки – корупція, бюрократія та тіньова економіка.

Список використаної літератури:

1. Данилишин Б. Ресурси України для фінансової стабільності під час війни та відбудови // Економічна правда. URL: <https://cutt.ly/FJdrNY5>.
2. Офіційна сторінка «Фінансова оборона України» – URL: <https://promo.bank.gov.ua/fin-defense/>.

**Гвоздь А.С., студент I курсу, групи ЗФБС-21-М, ФБСО,
Мельник О.І., студент I курсу, групи ЗФБС-21-М, ФБСО
Науковий керівник: Дячек С.М., к.е.н., доц., доц. каф. фінансів та кредиту
Державний університет «Житомирська політехніка»**

ТРАДИЦІЙНІ ТА АЛЬТЕРНАТИВНІ ФОРМИ ФІНАНСУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ

Сучасний стан розвитку економіки України та її інтеграція у світовий економічний простір зумовлює необхідність постійного пошуку для вітчизняних підприємств нових способів та форм фінансування своєї діяльності.

Традиційно форми фінансування діяльності суб'єкта господарювання класифікують:

- за джерелами залучення коштів (зовнішнє та внутрішнє фінансування);
- за правовим статусом капіталодавця по відношенню до підприємства (власний та позиковий капітал) (рис. 1).

	ФОРМИ ФІНАНСУВАННЯ		
	ТРАДИЦІЙНІ		НЕТРАДИЦІЙНІ (АЛЬТЕРНАТИВНІ)
	ВНУТРІШНІ	ЗОВНІШНІ	
ВЛАСНИЙ КАПІТАЛ	<ul style="list-style-type: none"> - Реінвестування прибутку - Реструктуризація активів 	<ul style="list-style-type: none"> - Внески учасників і засновників 	<ul style="list-style-type: none"> - Краудфандинг (акціонерний краудфандинг, краудфандинг з нефінансовою винагородою; краудфандинг на умовах участі у прибутку; краудфандинг з відсутністю винагороди) - Краудінвестинг - Фандрайзинг (проектний і оперативний фандрайзинг; внутрішній та зовнішній)
ПОЗИКОВИЙ КАПІТАЛ	<ul style="list-style-type: none"> - Забезпечення наступних витрат і платежів - Стійкі пасиви - Доходи майбутніх періодів 	<ul style="list-style-type: none"> - Банківські та комерційні кредити - Облігаційні позики 	<ul style="list-style-type: none"> - Фінансовий лізинг - Факторинг - Форфейтинг - Венчурне інвестування - Франчайзинг - Краудлендинг (Peer-to-peer-позики (P2P), Peer-to-business-позики (P2B), Business-to-business-позики (B2B)) - Балансові позики для бізнесу - Онлайн-факторинг - Кредитування під кріптоактиви - Позики, опосередковані використанням боргових цінних паперів - Бридж-фінансування - Мезонінне фінансування - ЕСА-фінансування - ЛВО-фінансування

Рис. 1. Класифікація форм фінансування операційної та інвестиційної діяльності підприємства

На шляху до залучення певного джерела фінансування можуть виникнути перепони, пов'язані з: формою організації чи величиною підприємства; стадією життєвого циклу, на якій знаходиться підприємство; специфікою функціонування галузі, в якій працює підприємство.

Так, порівняно з великими підприємствами малий бізнес має більш обмежений вибір доступних традиційних джерел формування основного і оборотного капіталу. Форма організації та величина підприємства визначають його можливості доступу до: 1) фондового ринку а, отже, в першу чергу, можливість залучення додаткових внесків засновників шляхом емісії акцій; 2) традиційного позикового джерела – банківський кредит. Навіть при наявності доступу до фондового ринку залучення внесків учасників та засновників шляхом додаткових випусків акцій в окремих ситуаціях може бути неможливим (згідно з Законом України «Про акціонерні товариства» за наявності неоплаченого, вилученого капіталу або непокритих збитків на балансі) або недоцільним (низька інвестиційна привабливість підприємства, високі накладні витрати, пов'язані з емісією корпоративних прав, за низького акціону).

Специфіка функціонування галузі може проявлятися у сезонності виробництва (сільське господарство), тривалому операційному циклі (судно- чи кораблебудування), високому рівні фондомісткості виробництва (важка промисловість), що знижує кредитний рейтинг підприємства і доступність для нього банківського кредиту.

Основним джерелом ресурсозабезпечення для будь-якого підприємства незалежно від організаційно-правової форми чи форми власності є внутрішнє фінансування за рахунок реінвестованого прибутку. Однак, недоліком цього джерела є обмеженість обсягу залучення, що не дає можливість суттєвого розширення операційної та інвестиційної діяльності в періоди сприятливої кон'юнктури ринку або на окремих стадіях життєвого циклу. Окрім того, останні роки спостерігається стала тенденція до зниження величини прибутку, отриманого вітчизняними підприємствами, та зростання частки збиткових господарюючих суб'єктів. Так, у 2020 р. прибуток вітчизняних підприємств склав 602,3 млрд. грн, що

становить 97,1 % порівняно із 2019 р., збитків допущено на суму 337,9 млрд грн (або 194,6 %). В свою чергу, частка збиткових підприємств у 2020 р. – 29,2 % (у 2019 р. – 19,5 %).

Джерелами фінансування підприємств можуть бути і централізовані фінансові ресурси (кошти державного та місцевого бюджетів; кошти державних позабюджетних фондів, кошти благодійних фондів).

В умовах кризи, яка є наслідком російської агресії, починаючи із 2014 року, пандемії COVID-19, відкритої війни Росії та активних бойових дій із 24 лютого 2022 року, розраховувати на можливість задоволення потреби у фінансових ресурсах за рахунок фінансування державою або отримання кредитів на прийнятних умовах дуже важко. Тому перед суб'єктами господарювання стоїть питання пошуку нетрадиційних – альтернативних для вітчизняної економіки джерел фінансових ресурсів. До нетрадиційних (альтернативних) джерел фінансування можна віднести: фінансовий лізинг, факторинг, форфейтинг, венчурне інвестування (рис. 1).

Найпоширенішим альтернативним банківському кредитуванню джерелом фінансування на сьогодні є лізинг. Актуальність розвитку лізингових відносин в Україні обумовлена незадовільним станом матеріально-технічного забезпечення підприємств. Лізинг – це один із різновидів довгострокового кредиту, що надається у натуральній формі.

Факторинг та форфейтинг є видами комерційного кредитування. За змістом факторинг представляє собою фінансування під заставу дебіторської заборгованості (право власності переходить до кредитора, позичальник не планує викупити заставлене майно). У 2020 р. в Україні ліцензії на надання факторингових операцій мали 733 фінансові компанії (на противагу у 2013 р. – лише 163 компанії).

Однак факторинг в Україні розвивається повільно, що пояснюється його трудомісткістю, проведенням організації процесу обліку і контролю дебіторської заборгованості по великій кількості контрагентів. Крім того, проблемою вітчизняного фінансового ринку є низька платіжна дисципліна боржників і недостатній захист прав кредиторів.

Форфейтинг – це специфічна форма кредитування зовнішньоекономічних операцій шляхом купівлі комерційним банком (форфейтером) в експортера боргових зобов'язань, акцептованих імпортером.

Особливе місце у структурі позикових коштів джерел фінансування інноваційних процесів посідає венчурне фінансування – довгострокові високоризикові інвестиції, передбачені саме для прогресивних проєктів інноваційної діяльності. Перевагою венчурного фінансування перед банківським кредитуванням є те, що в першому випадку фінансування здійснюється на безповоротній основі без вимоги забезпечення та без підлягання вилученню протягом періоду дії договору між фондом та венчурним підприємством.

Окремі науковці в складі альтернативних джерел пропонують також виділяти франчайзинг – це така організація бізнесу, за якою компанія (франчайзер) передає певній людині чи компанії (франчайзі) право на продаж продукту і послуг цієї компанії. Франчайзі зобов'язується продавати цей продукт чи послуги по заздалегідь визначених законах і правилах ведення бізнесу, що встановлює франчайзер. В обмін на здійснення всіх цих правил франчайзі одержує дозвіл використовувати ім'я компанії, її репутацію (гудвіл), продукт та послуги, маркетингові технології, експертизу, і механізми підтримки.

Найменш поширеними формами фінансового забезпечення кредитними ресурсами є бридж-фінансування (укладання договору короткострокового кредиту терміном на 1 рік під емісію цінних паперів, кошти від продажу яких виступають джерелом погашення та сплати високих відсотків. Такий вид фінансування доступний тільки для великих підприємств, які планують IPO) та мезонінне фінансування (вид залучення коштів, коли інвестор надає кошти на розвиток підприємства в обмін на боргові зобов'язання та отримує право придбання акцій цього підприємства).

Водночас сучасний рівень розвитку інформаційних технологій створив підґрунтя для формування принципово нових інструментів перерозподілу фінансових ресурсів між суб'єктами економіки, зокрема на основі використання альтернативної до традиційного фінансового посередництва системи фінансування у формі спеціалізованих онлайн-платформ, серед яких можна виділити:

- балансові позики для бізнесу – кредитування через онлайн-платформи, за якого сума позики безпосередньо списується з балансу установи, яка здійснює управління платформою;
- «онлайн-факторинг» – продаж підприємством наявних рахунків-фактур через онлайн-платформи фізичним та юридичним особам;
- краудфандинг – співпраця, кооперація людей, які добровільно надають фінансову підтримку стартапу, інноваційному проєкту, ідеї або організації. Краудфандинг має багато видів і напрямів, зокрема краудлендинг – інвестування-кредитування, за якою вкладники як винагороду отримують відсоток від вкладеної суми протягом певного часу, а сам вклад повертається після закінчення встановленого терміну) та краудінвестинг (пайове фінансування).

Моделі альтернативного онлайн-фінансування мають низку переваг в порівнянні з традиційними (швидкість, простота та зрозумілість операцій, змога залучати кошти без реального забезпечення на етапі появи бізнес-ідеї або для новоствореного підприємства в необхідному розмірі), однак рішення щодо вибору тієї чи іншої форми фінансування буде залежати від фінансового менталітету власників, впливу зовнішніх факторів та внутрішніх умов функціонування підприємства.

Долгушин В.А., Карпінський Р.В., магістранти I курсу, гр. ЗФБС-21-1м, ФБСО
Науковий керівник: Литвинчук І.В, к.е.н., доц.
Державний університет «Житомирська політехніка»

ЕКОНОМІЧНІ НОРМАТИВИ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ В УКРАЇНІ

Економічні нормативи діяльності банків (Prudential norms and Limits) – показники, встановлені Національним банком з метою регулювання банківської діяльності на основі безвизного нагляду для здійснення моніторингу діяльності окремих банків і банківської системи в цілому (рис 1.) [1].

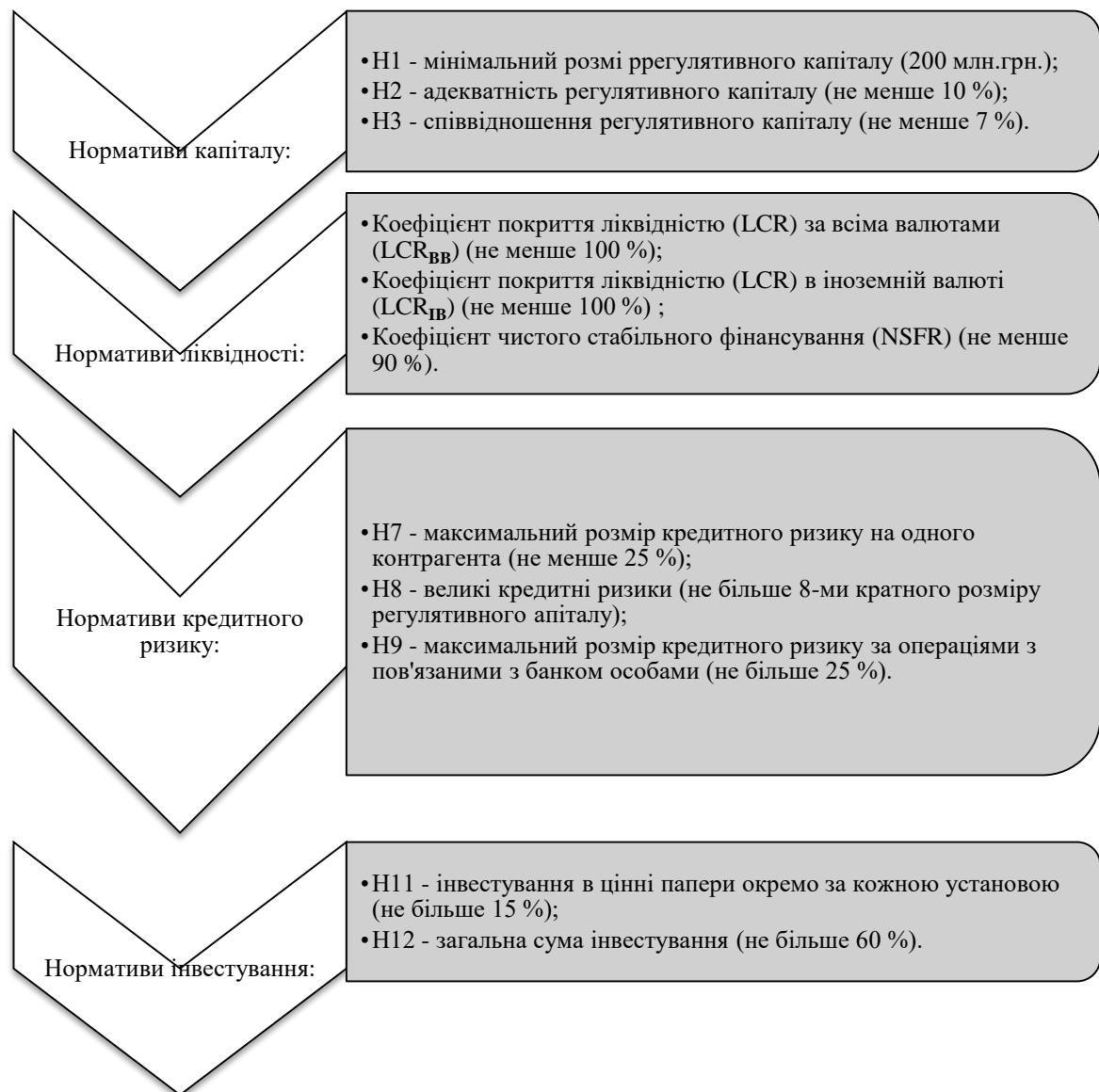

Рис. 1. Економічні нормативи діяльності, що є обов'язковими до виконання всіма банками

Список використаної літератури:

1. Про порядок регулювання банківської діяльності в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01#Text>.

ОГЛЯД ВПЛИВУ НОРМАТИВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ НА УПРАВЛІННЯ ФІНАНСАМИ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Робота страхових компаній, зокрема в частині управління фінансами, зазнала значних змін після впровадження в дію Указу Президента України «Про введення воєнного стану» № 64/2022 від 24.02.2022 року. Даним Законом передбачено, що в Україні введено воєнний стан внаслідок вторгнення російських військових на територію України. На сьогодні, військовий стан продовжено до 25.05.2022, остаточна дата завершення якого залежить від закінчення воєнних дій на території країни.

Оскільки, управління фінансами страхових компаній передбачає налагоджену систему управління у розрізі операційної діяльності, зокрема страхової та перестрахової, фінансової та інвестиційної діяльності, слід зазначити, що воєнні дії значно ускладнили процес управління та нівелювали структуру системи управління фінансами. Страхові компанії, як індикатор стабільності економічної системи країни, покликані зменшувати, нейтралізувати негативний вплив збитків суб'єктів господарювання, потребували нагальних змін та роз'яснень від органів законодавчої та виконавчої влади у розрізі основ своєї діяльності. Адже страхова галузь зіткнулась з труднощами організації зв'язку, роботою персоналу, ускладненим доступом до офісів та оригіналів документів.

28.02.2022 року Торгово-промислова палата України (ТППУ), опублікувавши офіційний лист, підтвердила, що військова агресія Російської Федерації проти територіальної цілісності України є форс-мажорними обставинами. Для страхових компаній це означає зняття обов'язку звернення до уповноважених ТППУ регіональних представництв та підготовки пакета документів страховиками у період дії воєнного стану. Проте, важливим аспектом залишається виплата страхового відшкодування, адже факт форс-мажорних обставин не звільняє страховиків від виконання прямого зобов'язання перед страхувальниками. Зокрема, Цивільним кодексом України (ст. 617) встановлено: «...наявність форс-мажору звільняє від відповідальності за порушення зобов'язання, якщо таке порушення сталося внаслідок непереборної сили (форс-мажору)». Отже, форс-мажорні обставини звільняють страхові компанії від відповідальності невиконання страхового відшкодування (страхової суми) за умови прямого зв'язку форс-мажору та невиконання зобов'язання. Відповідно, страхові компанії не мають права відмовити страхувальникам у здійсненні страхової виплати, обґрунтовуючи тим, що в Україні введено воєнний стан. Вивчаючи дане питання, ми звернулися до основного нормативно-правового акту в галузі страхування – Закону України «Про страхування», який, відповідно до ст.8, чітко встановлює, що страховим випадком є подія, передбачена договором страхування або законодавством, яка відбулася і з настанням якої виникає обов'язок страховика здійснити виплату страхової суми (страхового відшкодування) страхувальнику, застрахованій або іншій третій особі. Проте необхідно зазначити, що збиток, завданий в результаті бойових дій, бомбардування чи обстрілу, не визнається страховим випадком. Так, наприклад, Законом України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» (ст.32) встановлено, що не відшкодовується шкода за договорами ОСЦПВ, заподіяна в результаті ДТП, якщо вона сталася внаслідок військових конфліктів. Це норма стосується усіх страхових випадків, адже кожен вид страхування має свій деталізований нормативно-правовий акт, де встановлені права та обов'язки сторін страхового процесу, зокрема їх виконання під час форс-мажорних обставин.

Можна зробити висновок, що страхові компанії мають здійснювати виплати страхових відшкодувань передбачених договором страхування, окрім тих випадків, що безпосередньо стосуються здійснення військових дій. Національний банк України, як державний регулятор страхового ринку, рекомендував страховим компаніям спростити процедуру врегулювання випадків, що мають ознаки страхових, використовуючи електронні документи та копії необхідних документів. Оскільки під час воєнних дій не завжди є можливість отримання оригіналів документів та інших засобів врегулювання страхових випадків. Відповідно до інформації, яка розміщена на офіційних сайтах українських страхових компаній, можемо зробити висновок про факт різкого зниження надходжень страхових платежів. Тобто на страховому ринку чітко прослідковується дисбаланс грошового потоку. Отже, рівні управління фінансових потоків страхових компаній в умовах воєнного стану в Україні не можуть бути застосовані.

Однією з важливих змін у межах питань управління фінансами та контролю є заборона на інспекційні перевірки учасників ринку страхових послуг, яку оголосив НБУ. Також державний регулятор, прагне ухвалити домовленість з Державною фіскальною службою щодо обмеження штрафних санкцій, які можуть застосовуватися до страхових компаній на період запровадження воєнного стану.

ВПЛИВ ПАНДЕМІЇ COVID-19 НА СТРАХОВИЙ РИНОК

Зміни, які сьогодні відбуваються в економічному, політичному та соціальному середовищі відображаються у всіх сферах функціонування країни та діяльності суспільства, що провокує процес адаптації до викликів зовнішнього середовища, трансформаційних змін у тих чи інших сферах. Функціонування страхового ринку супроводжується впливом зовнішніх чинників, зокрема таких як світова пандемія Covid-19.

Вплив пандемії на життя суспільства спричинило наслідки, які стали каталізатором процесу трансформації, адаптації та створення нових умов діяльності суспільства в умовах пандемії. Зокрема, за даними дослідження опублікованого Швейцарським перестраховальним товариством відбулися наступні зміни:

1. Впровадження цифрових технологій у повсякденне життя для звичних потреб;
2. Зміна моделей мобільності: віддалена робота, що знижує потребу використання громадського транспорту;
3. Зміна купівельної поведінки;
4. Підвищення обізнаності про здоров'я, ризики та наслідки;
5. Зміни в міжособистісній поведінці.

Наведені вище зміни, корелюються з діяльністю страхового ринку. Пандемія зумовлює страхувиків до пошуку та створення адаптивних продуктів та пропозицій. Впровадження цифрових технологій передбачає адаптацію страхових послуг у відповідності до цифрового середовища. Нещодавнє опитування, проведене Swiss Re Institute в Азії, показало, що споживачі відкриті до страхових продуктів, розроблених для цифрових платформ, при цьому понад 70 % висловили твердий намір придбати продукти, протестовані в опитуванні. Страховики мають можливість скористатися цим і адаптувати свої пропозиції до нового цифрового середовища, змінюючи свої пріоритети та впроваджуючи стратегію подальшої цифровізації. Зменшення використання транспортних засобів, перехід до альтернативних способів пересування зменшують попит на їх страхування, що в свою чергу зумовлює необхідність впровадження нових страхових продуктів. Страховикам необхідно визначити послуги, які найбільше цікавлять клієнтів та знайти способи їх інтеграції, поєднати нові додаткові послуги з основними страховими продуктами. Спричинені пандемією ризики для здоров'я людини підвищують попит на страхові продукти, для забезпечення страхового захисту, тому з'явився попит на створення страхових продуктів пов'язаних з Covid-19. Страховики пристосовуються до потреб та поведінки суспільства в умовах пандемії, процес адаптації супроводжується вивченням потреб споживачів, пошуку нових рішень та створення нових страхових продуктів.

Страхові продукти та послуги повинні адаптуватися до нової мінливої реальності у разі подальших хвиль пандемії. Взаємозалежність ліній продуктів: коли одна зона ризику змінюється, інша зона ризику безпосередньо впливає на іншу. У випадку, якщо співробітники працюють вдома, рівень мобільності зменшується, але кібер-ризик та ризик власності зростають через менш надійну інфраструктуру кібербезпеки вдома та більше використання будинків. Аналогічно, ризики для здоров'я також змінюються, оскільки навколишнє середовище негативно впливає на психічне здоров'я. Взаємозалежність ліній продуктів (майно постраждалих, а також життя і здоров'я) може збільшитися для задоволення цих потреб, але ця динаміка може знову змінитися через пандемію.

Стрес, що спричиняють хвилі пандемії негативно впливає на психічне здоров'я та продуктивність працівників, в свою чергу роботодавці можуть потребувати нових видів страхування працівників або необхідної підтримки в дані періоди. Є можливість впровадження адаптивної політики, що дозволить роботодавцям пропонувати гнучке покриття або послуги підтримки співробітників під час карантину, тоді як покриття після пандемії може надаватися іншим страховиком.

Виникнення нових потреб у суспільства дає можливість страховикам пропонувати інноваційні, ефективні та інтегровані продукти щоб забезпечити задоволення потреб своїх клієнтів. Чітке розуміння потреб клієнтів дає змогу страховикам адаптувати свою діяльність та створювати актуальні продукти для забезпечення інтересів споживачів.

Ристаніна Я.С., магістрант, I курсу, гр. ФБСМ-7, ФБСО
Литвинчук І.В., к.е.н., доц.
Державний університет «Житомирська політехніка»

ОСОБЛИВОСТІ БЮДЖЕТНОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ

Бюджетна децентралізація – процес передавання функцій, повноважень та відповідальностей від центрального уряду до місцевих органів влади. Також бюджетною децентралізацією можна назвати передачу повноважень від вищих органів управління до нижчих (від регіональних до місцевих). Основою місцевого самоврядування є територіальна громада села, селища або міста.

Бюджетна децентралізація охоплює сукупність заходів, спрямованих на розподіл доходів та видатків між рівнями бюджетної системи. В цьому процесі можна виділити 4 етапи. Детальніше їх розглянемо в таблиці 1.

Таблиця 1

Особливості бюджетної децентралізації в Україні [1]

<i>Етап</i>	<i>Законодавчі зміни</i>	<i>Особливості</i>
I етап з 1991 по 2001 рр. становлення політики фінансової децентралізації	Прийняття Закону України «Про місцеве самоврядування», ратифікація Європейської хартії місцевого самоврядування	– запровадження бюджетного федералізму; – визначення фінансової та матеріальної баз місцевих органів самоврядування
II етап з 2001 по 2010 рр. посилення процесів централізації державних фінансів	Прийняття Бюджетного кодексу України	– удосконалення організації міжбюджетних відносин; – розмежування видаткових повноважень між рівнями влади, враховуючи принцип субсидіарності
III етап з 2010 по 2015рр. відсутність умов для реалізації фінансової децентралізації	Нова редакція Бюджетного кодексу України. Прийняття Податкового кодексу України	- не було створено передумов для ефективної реалізації політики фінансової децентралізації на місцевому рівні
IV етап з 2015 р. до сьогодні перегляд повноважень органів місцевого самоврядування та конституційна реформа	Змінено положення Бюджетного кодексу України та Податкового кодексу України стосовно формування дохідної бази місцевих бюджетів	- перегляд повноважень органів місцевого самоврядування та триває конституційна реформа; – функціонування місцевих фінансів в умовах мілітаризації економіки, зовнішньоекономічних шоків і падіння виробництва; – зростання доходів місцевих бюджетів внаслідок розширення дохідної бази

В Україні процес децентралізації розпочато 2014 року з прийняттям Концепції реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні (01.04.2014), законів України «Про співробітництво територіальних громад» (17.06.2014), «Про добровільне об'єднання територіальних громад» (05.02.2015) та змін до Бюджетного і Податкового кодексів. Даний процес дозволив сформувати інститут місцевого самоврядування (а саме – територіальні громади) відповідно до Європейської хартії місцевого самоврядування.

За 6 років реформи було створено 1070 об'єднаних територіальних громад (ОТГ), які згодом об'єдналися у 4882 громади. Обов'язковим при створенні громад є визначення ресурсних можливостей для економічного та соціального розвитку. Об'єднані громади здобули повноваження та ресурс, які мають міста обласного значення, зокрема – зарахування до місцевих бюджетів ОТГ 60 % податку на доходи фізичних осіб на власні повноваження. Також на місця повністю залишаються надходження від податків: єдиного, на прибуток підприємств і фінансових установ комунальної власності та податку на майно.

До того ж, ОТГ мають прями міжбюджетні відносини з державним бюджетом. Для виконання делегованих державою повноважень їм надаються відповідні трансферти.

Також ОТГ можуть здійснювати зовнішні запозичення, самостійно обирати установи з обслуговування коштів та самостійно визначати містобудівну політику.

Список використаної літератури:

1. Цимбалюк І.О. Сутнісна характеристика фінансової децентралізації та її вплив на формування доходів місцевих бюджетів // Регіональна економіка, 2019. – № 4 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://cutt.ly/eJJ5sa5_

ДЕФИЦИТ БЮДЖЕТУ

В умовах соціально-економічної нестабільності в Україні існує проблема бюджетного дефіциту. Вплив зовнішніх та внутрішніх факторів на становлення державного бюджету України відображається в реалізації Закону України «Про Державний бюджет України 2022 року» [1]. Він виникає внаслідок перевищення видатків над бюджетними доходами. І.Я. Чугунов [2] вважає: «Дефіцит бюджету є одним із вагомих інструментів процесу бюджетного регулювання, що суттєво впливає як на збалансованість бюджетної системи, так і на економічний розвиток держави». На думку О.Я. Колісник [3] «Дефіцит раз-у-раз стає балансуючою статтею державного бюджету, компенсуючи недостатність податкових, неподаткових і капітальних доходів при реалізації державних пріоритетів соціально-економічного розвитку. Розширюючи фінансові можливості держави, бюджетний дефіцит генерує і численні потенційно негативні наслідки, що вимагає вироблення комплексного підходу до управління процесом балансування бюджету». Як зазначив Ц.Г.Огонь [4]: «Бюджетний дефіцит вимагає постійного пошуку шляхів його подолання, тобто збалансування доходів і витрат бюджету».

Головними причинами виникнення дефіциту бюджету є: 1) низький рівень якості планування бюджету; 2) нераціональна структура бюджетних витрат; 3) несвоєчасне здійснення структурних реформ в економіці; 4) неефективний механізм оподаткування суб'єктів господарювання; 5) невпорядкована система соціальних та економічних пільг. До основних причин формування дефіциту бюджету варто віднести військові дії на території України.

За даними Міністерства фінансів України [5], військове вторгнення Російської Федерації 24.02.2022 року та подальші військові дії, мають значний вплив на стан економіки України, що відображено в статистичних показниках поточного року. Відповідно до даних Міністерства фінансів України, за перші 4 місяці 2022 року державний бюджет України виконано з дефіцитом у сумі 146,6 млрд грн., у тому числі загальний фонд – з дефіцитом у сумі 157,2 млрд грн. при запланованому дефіциті на січень-квітень 2022 року у сумі 317,1 млрд гривень. Фактичні державні запозичення до загального фонду державного бюджету за січень-квітень 2022 року склали 267,0 млрд грн або 156,2% від запланованих на цей період.

Основними методами подолання дефіциту бюджету є: а) прийняття щорічного збалансованого державного бюджету; б) збільшення дохідної частини бюджету за рахунок встановлення нових податків або введення більш високих ставок діючих податків; в) використання методів розумної приватизації економіки за допомогою продажу державних активів; г) вихід уряду на світовий ринок капіталів з метою отримання додаткових коштів; д) скорочення військових витрат; е) інвестиції.

Таким чином, ситуація в Україні вимагає вливань іноземних інвестицій та вкладів для подолання бюджетного дефіциту. Вклад іноземних партнерів дасть змогу не підвищувати ціни на певні продукти, податки та загалом, допоможе втримати економіку України на стабільному рівні, незважаючи на військове вторгнення.

Аналіз дефіциту бюджету в 2022 році відображає негативну динаміку, але шлях його подолання матиме не критичний характер. За умови використання зазначених інструментів, при якісному плануванню витрат та іноземних інвестицій і вкладів, можливе скорочення бюджетного дефіциту України.

Список використаної літератури:

1. Закон України «Про Державний бюджет України 2022 року» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1928-20#Text>
2. Чугунов І.Я., Пасечный Н.Д. Дефицит бюджета как важный инструмент системы бюджетного регулирования. Бизнес Информ. 2010. – № 5 (1). – С. 171–174.
3. Колісник О.Я. Бюджетний дефіцит: причини, економічні ефекти та особливості управління
4. Огонь Ц.Г. Домінанти фінансової стабільності в розвитку зобов'язань держави. Фінанси України, 2008. – №5. – С. 32–41с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fu_2008_5_4.
5. Міністерство Фінансів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.mof.gov.ua/uk/news/v_umovakh_voennogo_stanu_misiachnii_rozpis_derzhavnogo_biudzhetu_ukraini_vikona_no_na_929-3387.

ПОДАТКОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ В СИСТЕМІ ПОДАТКОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

На сучасному етапі податковий менеджмент має ряд пріоритетних особливостей. Зокрема, він повністю орієнтується на кон'юнктуру ринку та залежно від ринкової ситуації встановлює взаємовідносини між державою та платниками податків. Також податковий менеджмент оперативно адаптується до економічних та політичних змін. Тому сьогодні можна вважати, що податковий менеджмент з наукового погляду обґрунтовує необхідність у використанні засобів і методів управлінської діяльності у роботі податківців та робить їх менеджерами у сфері оподаткування [2].

Ефективність податкового управління досягається за умов його цілеспрямованої орієнтації на суспільні блага (державні послуги), які оцінюються за оптимальною вартістю державних витрат у порівнянні з оптимальними параметрами сукупного податкового тягаря із застосуванням податкового регулювання [1].

Метою податкового регулювання є досягнення рівноваги громадських, корпоративних і особистих економічних інтересів учасників податкових відносин. Податкове регулювання спрямоване на максимальне фінансове забезпечення громадських інтересів [1].

Різноманітність та масштаби застосування різними країнами інструментів податкового регулювання визначаються специфікою національних умов, рівнем соціально-економічного розвитку у країні, пріоритетами економічної політики, податковою культурою та дисципліною, які сформовані у суспільстві тощо [3].

Головними формами податкового регулювання є система податкового стимулювання, оптимізація податкових ставок, система податкових пільг і заходів щодо застосування санкцій [1].

До системи податкових пільг можна віднести, наприклад, звільнення від податків, використання пільгових ставок, податкові знижки та вилучення, податковий кредит. У свою чергу система санкцій передбачає зокрема застосування податкових штрафів і пені, арешт активів (майна), примусове стягнення податкової заборгованості. Разом з тим, існують специфічні інструменти податкового регулювання: такі як податкова амністія, альтернативні системи оподаткування, списання та розстрочення податкового боргу. Також існує поділ інструментів податкового регулювання на системні (наприклад, рівень оподаткування), комплексні (спеціальні галузеві режими оподаткування) та локальні (податкові пільги) [3].

Податковий менеджмент в системі податкового адміністрування забезпечує облік платників, надходження податків та зборів у бюджети всіх рівнів, контроль за дотриманням податкового законодавства. Важливим чинником податкового менеджменту в системі податкового адміністрування мають планування та податкове регулювання, здатних забезпечити всі вимоги щодо дотримання Податкового кодексу України всіма платниками податків і зборів [1].

Вдосконалення податкового регулювання у напрямку підвищення ефективності та більш широкого використання фіскальних та стимулюючих інструментів, буде сприяти виходу з економічної кризи і паралельно формуванню нових податкових відносин в Україні [3].

Налагоджене, ефективне функціонування податкового менеджменту в Україні дозволить вирішити низку питань, котрі ставить перед собою держава на шляху до реалізації завдань соціально-економічної політики та інтеграції України у світове співтовариство, оскільки покращення у сфері справляння податків невпинно призведуть до збільшення податкових надходжень до бюджету. А податковий менеджмент в цьому випадку виступає в ролі основного механізму регулювання економічних відносин між суб'єктами та державою [2].

Список використаної літератури:

1. Бечко П.К., Бечко В.П., Лиса Н.В., Пташник С.А. Податковий менеджмент у системі податкового адміністрування. *Економіка та держава*. 2021. № 11. С. 79–83. DOI: 10.32702/2306-6806.2021.11.79.
2. Євтушевська О.О., Лагодієнко Н.В., Іванченкова Л. В. Податкова політика як складова державного податкового менеджменту. *Інвестиції: практика та досвід*. 2022. № 4. С. 32–37. DOI: 10.32702/2306-6814.2022.4.32.
3. Кізима А. Податкове регулювання в Україні: теоретичні та практичні аспекти [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/42901/1/%D0%9A%D1%96%D0%B7%D0%B8%D0%BC%D0%B0.pdf>.

**СТАБІЛЬНІСТЬ ПОДАТКОВИХ НАДХОДЖЕНЬ ПОДАТКУ З ДОХОДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ:
ЕКОНОМІЧНИЙ ЗМІСТ ТА ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ**

Податкова система відіграє важливу роль у розвитку економічного потенціалу та забезпеченні населення всіх країн суспільними благами. Це має важливі наслідки для підтримки громадського порядку, спроможності держави захищатися, охорони здоров'я населення, необмеженого доступу до середньої освіти, реконструкції навколишнього середовища, зниження екологічних ризиків та вирішення різних соціальних, духовних та культурних проблем.

Питання оподаткування доходів фізичних осіб є однією з головних проблем податкової системи будь-якої країни. Це залежить від різних причин. Одне з найважливіших – доходи населення є стабільним і значущим об'єктом оподаткування. Податкове навантаження впливає не тільки на доходи фізичної особи, а й на її витрати. Оскільки всі доходи з часом перетворюються на витрати, науковці уважно стежать за доходами громадян як основним об'єктом прямого та непрямого оподаткування.

Дослідження в галузі податку на доходи фізичних осіб проводили чимало зарубіжних та українських вчених. Вітчизняна податкова наука в цій галузі наведена працями вчених К.Безверхого, Л.Духновської, Л.Коцан, О.Найденко, Л.Сідельникової, Н.Танклевської, І.Чугунова, К.Швабій, Ю.Швець, Л.Юрчишина.

Незважаючи на велику кількість наукових статей на цю тему, з огляду на сучасні виклики, питання реформування податкової системи України потребує подальшого дослідження.

Практичний досвід розвинених країн, таких як США, Німеччина, Великобританія, Франція, свідчить про активне використання дискреційних методів податкового регулювання в умовах кризи: ставки податків змінюються найчастіше, а напрямом їх добровільного коригування визначається потреба в податкових надходженнях і стимулах для збільшення племінного процесу.

У кожній країні існує індивідуальна система податку на прибуток, призначення якої визначається законодавством, базою оподаткування, системою податкових пільг і податковими ставками. Проте різне ставлення до платників податку на доходи фізичних осіб в Україні та за кордоном, що відображено в державній податковій політиці.

Зарубіжні системи прямого оподаткування доходів фізичних осіб мають відпрацьовану практику становлення та розвитку, засновану на глибокому усвідомленні кожним платником свого конституційного обов'язку – сплачувати податки. Значні соціальні витрати та постійна увага держави до платників податків поступово сформували їхню податкову культуру, яка суттєво відрізняється від національних реалій. Суть категорії «податкові» також розуміють по-різному: у Німеччині йдеться про підтримку, яку громадяни надають громадянам, стан у Британії це обов'язок перед державою; у Сполучених Штатах податок розуміють як «такса»; у Франції – як обов'язковий збір. На жаль, для нашої держави розуміння цієї фінансової категорії зводиться лише до примусових платежів.

Одним із ключових пріоритетів удосконалення державної податкової політики є необхідність регулювання стабільності податкових надходжень. Додатковим стимулом для реалізації цієї проблеми є безпрецедентне зростання волатильності світових ринків, що, на думку вчених, має комплексний дестабілізуючий вплив не лише на порядок бюджетних платежів і створює ризики немобілізації мобілізації доходів, планів, а й загалом. Оскільки податкові надходження формуються через процеси перерозподілу, їх стабільність значною мірою визначається параметрами суспільного відтворення. Водночас специфіка структури податкової системи передбачає наявність механізмів, що забезпечують поєднання операційних параметрів з кількісними та якісними характеристиками економічного розвитку економіки.

Проблематика моделювання податкових баз досить розгорнуто досліджується в межах методів оцінки податкового потенціалу. Узагальнюючи накопичений науково-практичний досвід можна виділити два методичних підходи до їх характеристики: розширений – заснований на імплікації агрегованих змінних, які узагальнено відображають податкову базу за допомогою макроекономічних індикаторів, що обчислюються на основі системи національних рахунків; звужений (прагматичний) – полягає в застосуванні в економетричних моделях звітних показників, що визначаються відповідно до вимог чинного податкового законодавства та зафіксованих в деклараціях та іншій звітності.

Проблема оподаткування доходів фізичних осіб була завжди актуальною, що зумовлено його значенням. В процесі дослідження більше уваги приділялося чинному законодавству, який регулює порядок нарахування і сплати податку на доходи фізичних осіб.

Отже, стійкість податкових надходжень вимагає дійсно стабілізаційних податкових заходів на рівні держави, на основі захисту прав та капіталу кожного платника податків, так як вплив фіскальної системи на економіку є визначальним.

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕПОЗИТНОЇ ПОЛІТИКИ БАНКІВ УКРАЇНИ

Сучасний економічний розвиток країни супроводжується системними кризовими явищами. За цих обставин висуваються нові вимоги до управління банківським бізнесом, які потребують більшої уваги щодо процесів залучення та розміщення банківських ресурсів. Банківський менеджмент охоплює діяльність щодо розроблення та реалізації ефективної та дієвої депозитної політики. Депозитна політика сприяє процесу залучення грошових коштів, дає змогу виключити дисбаланси у процесі їх розміщення та використання, невідповідності термінів залучення та використання банківських ресурсів.

Депозитна політика банківської установи – це чітко продумана стратегія та тактика банку щодо визначених дій із залучення грошових ресурсів фізичних осіб та інших суб'єктів господарювання і пошук найефективніших джерел їх акумуляції. Основне завдання депозитної політики банківської установи полягає у впровадженні нових депозитних послуг та підвищенні їх ефективності, а також у забезпеченні розвитку та удосконаленні банківської діяльності в процесі залучення грошових коштів.

Під час розробки депозитної політики потрібно зважати на економічні, соціальні та політичні цілі, як складові частини управління банківською системою, спрямовані на досягнення високого рівня розвитку економіки, а також рівень розвитку конкретного банку. Банківській установі важливо удосконалити управління депозитними операціями, оскільки це дає можливість регулювати, управляти та раціонально організувати взаємини між банком і його клієнтами щодо прямого і зворотного руху коштів.

Для реалізації депозитної стратегії банку доцільно виділити такі методи:

- управління та реалізація депозитної програми шляхом корегування строків депозитних рахунків;
- управління та реалізація депозитної програми з допомогою відсоткової ставки за депозитними рахунками;
- розробка і продаж на основі депозитних операцій нових банківських продуктів;
- конкурентна цінова політика банку на ринку депозитних продуктів.

Також, депозитне залучення коштів залежить, переважно, від ініціативи потенційних вкладників, а не від банку. При адаптації депозитної політики до потреб клієнтів банкам варто дотримуватись комплексного підходу щодо її формування та реалізації. Такий підхід відбивається в розробці теоретичних основ, пріоритетних напрямів розвитку банку, а також визначенні найбільш ефективних і оптимальних для даного етапу розвитку установи тактичних методів реалізації депозитної політики.

В аспекті вибору євроінтеграційного вектора розвитку банківської системи України та посилення кризового стану в економіці країни, фінансовому секторі та загалом у суспільстві, сучасна депозитна політика банків, щодо оптимізації обсягів депозитного портфеля, потребує суттєвої модифікації та вдосконалення. Основними напрямками модифікації та підвищення ефективності депозитної політики банків є запровадження та розширення інноваційних банківських послуг, що поєднується з системним вдосконаленням традиційних напрямів обслуговування клієнтів, а саме:

а) відновлення довіри вкладників до банків:

- посилення захисту депозитних коштів фізичних та юридичних осіб, через поліпшення та підвищення уваги у питаннях законодавчого та нормативно-правового регулювання;
- формування відмінної ділової репутації банку;
- забезпечення фінансової стійкості та надійності банку;
- регулярний моніторинг потреб, інтересів і запитів вкладників – юридичних та фізичних осіб;
- удосконалення рівня сервісу обслуговування клієнтів, надання найзручніших форм депозитного обслуговування;

б) модернізація депозитної політики на засадах сучасних запитів:

- системний аналіз ринку депозитних ресурсів та адаптації до умов його функціонування;
- підвищення професійного рівня банківських працівників;
- удосконалення спектру депозитних послуг шляхом широкого використання інноваційних інструментів залучення вкладів (мультивалютних, індексованих, гібридних, умовних, спеціальних накопичувальних та структурованих);
- поєднання традиційного обслуговування клієнтів з сучасними інноваційними системами та продуктами;
- врахування інтересів певного сегмента споживачів, на який орієнтується банківська установа;

в) підвищення зацікавленості у розміщенні коштів на вкладних рахунках:

- комплексне обслуговування клієнтів шляхом надання додаткових видів послуг закладами;

- включення принципу простоти, надійності, доступності та лояльності у систему відкриття та обслуговування депозитних рахунків;
- застосування банками фінансових та нефінансових методів маркетингової політики для підвищення зацікавленості клієнтів – фізичних і юридичних осіб у розміщенні своїх заощаджень на депозитні рахунки банку;

Маркетингові заходи найбільших банків є доволі схожими, тому суттєвого впливу на ефективність депозитної політики не мають. У деяких банках на офіційних сайтах розміщені у вільному доступі договори за депозитними вкладками, що дає можливість свідомому вкладнику до оформлення депозиту ознайомитись з усіма умовами та принципами співпраці із банком. Це дає таким банкам певні переваги, але не суттєві, адже таких свідомих вкладників не багато в Україні, через низький рівень фінансової грамотності населення, а тому зрозумілість всіх умов договору є доволі обмеженою для громадян.

На відміну від розвинених країн, в Україні банки надають перевагу саме ціновим методам управління, оскільки депозитні ставки централізовано не регулюються і встановлюються самостійно менеджментом банку залежно від потреби в залучених коштах. Тому очевидним є те, що депозитні ставки змінюються відповідно до змін на фінансовому ринку та різняться у різних банках.

Важливим елементом довіри населення до банківської системи є функціонування в Україні Фонду гарантування вкладів фізичних осіб (ФГВФО). Оскільки із питаннями ФГВФО в Україні пов'язано багато проблем і зауважень, які сьогодні активно обговорюються, а саме: шляхи формування ресурсів фонду та їх недостатності, функції та повноваження ФГВФО та їх розширення й адаптації до світових норм і багато інших питань. Також НБУ потрібно звернути увагу на створення економічних передумов для активізації процесу залучення довготермінових коштів населення. Тому особливо актуалізується питання нарощування капіталу Фонду гарантування вкладів фізичних осіб. Шляхи розв'язання цієї проблеми полягають у наступному:

- необхідно збільшити кількість джерел формування коштів фонду, а також встановити норму відрахувань і для НБУ;
- кошти фонду можуть бути розміщені не тільки в державні, а й в іпотечні цінні папери;
- необхідно впровадити диференційовані ставки закладами банків до Фонду гарантування.

З метою комфортного обслуговування клієнтів, традиційними заходами банків є розширення мережі філій та продовження часу обслуговування. Проте, із розвитком сучасних технологій, на сьогодні в банківській практиці більш доречно користуватися віддаленим (дистанційним) банківським обслуговуванням фізичних і юридичних осіб через банкомати, управління рахунком (банкінг) через телефон, Інтернет тощо. Технологія дистанційного управління передбачає надання клієнтом розпоряджень банку щодо його власного рахунку. Таким чином, клієнт матиме можливість виконувати більшість операцій, пов'язаних з банківським обслуговуванням.

З приводу соціальної роботи комерційних банків важливо відновити довіру до них з боку вкладників. Низький рівень обізнаності громадян України щодо функцій та принципів роботи фінансових установ стає причиною формування певної недовіри до банкірів та банківської системи загалом серед окремих верств суспільства. Таким чином, під час вибору інструментів заощаджень прислухаються до порад працівників фінансових установ лише 7,4 % опитаних. Найвищий рівень довіри до банківських співробітників спостерігається у громадян 20–29 років (12,6 % опитаних цього віку орієнтуються на їх пропозиції). Значно менше, звертають увагу на рекомендації банкірів представники старшого покоління. Вони, в першу чергу, прислухаються до членів своєї родини.

Відповідне обслуговування клієнтів банку дає змогу підвищити рівень їхньої лояльності та збільшення довіри, що обґрунтовано результатами фундаментальних досліджень, оскільки приріст частини постійних покупців на 5 % збільшує обсяги продажу на 25 %; витрати на залучення нового клієнта на обслуговування до банку є більшими приблизно в 5–10 разів, ніж на утримання наявного; зменшення відтоку клієнтів на 5–10 % забезпечує банку до 75 % додаткового прибутку; витрати на залучення кожного нового клієнта до банку з підвищенням насичення ринку зростають, а витрати на збереження клієнтів залишаються невисокими; стійка клієнтська база забезпечує стабільність діяльності банку та сприяє зміцненню його конкурентоспроможності.

Отже, ефективна депозитна політика набуває важливого значення для кожного банку. Дієвими шляхами підвищення ефективності депозитної політики банку є: активне використання процентної політики з метою стимулювання клієнтів до розміщення коштів, впровадження нових видів депозитів, розробка комплексу заходів, що складається не тільки з фінансових, а й з маркетингових інструментів, який буде направлений на досягнення більшої ефективності управління депозитним портфелем.

ТЕОРИТИЧНІ ОСНОВИ КАЗНАЧЕЙСЬКОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ

В сучасних умовах політично-економічної кризи, валютних коливань та існування прямої загрози національній безпеці держави підвищується роль установ, які здійснюють акумулювання державних фінансових ресурсів та контроль за їх цільовим використанням. Визначну роль в управлінні фінансовими ресурсами країни відіграє Державна казначейська служба України. Вивчаючи наукову літературу, можна сказати, що дослідженням процесу обслуговування державного та місцевих бюджетів займалися такі вчені як П.М. Боровик, Ю.М. Барський, Л.В. Гізатуліна, І.М. Кукса, О.В. Батура, Р.Т. Макуцький, Л.Л. Осипчук, В.І. Стоян, П.В. Жук та іншими. ДКСУ є центральним органом виконавчої влади та керується в своїй діяльності Конституцією України, законами України, постановами Верховної Ради України, указами та розпорядженнями Президента України, постановами і розпорядженнями Кабінету Міністрів України, Національного банку України тощо. Забезпечення казначейського обслуговування бюджетних коштів відбувається на основі ведення єдиного казначейського рахунку, відкритого у НБУ.

Функції, які виконує ДКСУ можна поділити на дві групи. Перша група – це основні завдання, які визначені Бюджетним кодексом України:

1. Консультування щодо розвитку національної політики у сфері казначейських послуг, що фінансуються з бюджету.

2. Реалізація державної політики казначейського обслуговування бюджетних коштів.

Друга група – це другорядні завдання, які передбачаються при казначейському обслуговуванні бюджетів:

1. Здійснювати розрахунково-касове обслуговування розпорядників, одержувачів та інших замовників бюджетних коштів відповідно до законодавства;

2. Контроль виконання бюджетних повноважень щодо зарахування бюджетних надходжень, прийняття бюджетних зобов'язань розпорядниками бюджетних коштів та виконання цих зобов'язань;

3. Ведення обліку та звітності про виконання бюджетів відповідно до державних положень (стандартів) бухгалтерського обліку та інших нормативно-правових актів Міністерства фінансів України;

4. Здійснення інших операцій.

За таких умов казначейське обслуговування бюджетів зобов'язується дотримуватися певних вимог, а саме відкривати та вести рахунки розпорядникам бюджетних коштів, залучати кошти для здійснення видатків згідно з нормами чинного законодавства, а також контролювати цільове використання бюджетних коштів. Також слід зазначити, що ДКСУ сьогодні є дуже важливим у нинішньому процесі, а саме в процесі бюджетної децентралізації. Тому що відповідно до чинного законодавства вона безпосередньо бере участь у розподілі доходів між різними ланками бюджетної системи.

Зробивши аналіз можна сказати, що ДКСУ бере безпосередню участь в процесі накопичення коштів до державного бюджету України. Адже органи казначейства здійснюють облік всіх доходів бюджетів і надають достовірну інформацію щодо їх розмірів. Саме це дозволяє швидко реагувати на потрібну суму грошових коштів регіонам та своєчасно спрямовувати їх на нагальне фінансування в необхідних обсягах. ДКСУ як повноважний учасник бюджетного процесу бере участь в процесах вирівнювання невідповідності стану державних фінансів до попередніх прогнозів, які безпосередньо виникають в умовах нестабільної політично - економічної ситуації в країні. І це суттєво відділяє її серед інших фінансових установ.

Достатньо важко дати визначення такому процесу як казначейське обслуговування бюджетів, оскільки воно повинно повністю задовольняти соціально-економічні потреби населення через принципи системності та принципи балансу дохідної та видаткової частин бюджету. В загальному, обслуговування бюджету – це процес, який передбачає реєстрацію та облік бюджетних операцій, прогноз показників надходжень до бюджету, планування грошових потоків бюджету, фінансовий контроль, міжбюджетний перерозподіл тощо. При цьому казначейське обслуговування бюджету, це «управління касоворозрахунковими бюджетними грошовими потоками, що формують фінансовий фонд держави».

ФІНАНСОВА ГРАМОТНІСТЬ СУБ'ЄКТІВ ДОМОГОСПОДАРСТВ

У сучасних умовах проблема низької фінансової грамотності населення України досі залишається актуальною. Фінансова грамотність є рушійним важелем у прийнятті фінансових і інвестиційних рішень суб'єктами домогосподарств, що у свою чергу, забезпечує економічний розвиток держави в цілому. Якісне управління фінансами домогосподарств є фундаментом для розвитку корпорацій і державних інституцій.

Досліджуючи дане питання, варто визначити поняття «домогосподарство». На сьогодні виділяють декілька дефініцій. Відповідно до Закону України «Про сільськогосподарський перепис», домогосподарство є сукупністю осіб, що разом мешкають в житловому приміщенні, забезпечуючи себе усім, що необхідно для життєдіяльності, спільно ведуть господарство, у повній мірі або частково об'єднують і витрачають фінанси. Особи можуть мати родинні зв'язки або не мати їх. Домогосподарством також може вважатися одна особа [1].

Доцільно також визначити термін «фінансова грамотність». Трактуючи даного поняття має відмінності у різних дослідників. Офіційним визначенням, яке пропонують документи ОЕСР, є наступне. «Фінансова грамотність – це набір певних елементів, що складається з обізнаності, знань, навичок, установок і поведінки, що дозволяють усвідомлено приймати фінансові рішення з метою досягнути особисте фінансове благополуччя» [2]. Ще одним розгорнутим визначенням поняття є твердження, запропоноване Управлінням з регулювання і нагляду у сфері фінансових послуг Великобританії. Відповідно до нього, фінансовою грамотністю варто називати таку компетенцію, що дозволяє людям жити на ті кошти, якими вони володіють, контролювати стан своїх фінансів, планувати доходи і витрати в майбутньому, власне пенсійне забезпечення, розумно користуватись фінансовими продуктами і бути обізнаними щодо фінансових питань [3].

Зарубіжний досвід показує високу зацікавленість уряду щодо питань фінансової грамотності. Так, у США була створена Консультативна рада з фінансової грамотності при президентові Сполучених Штатів Америки. Доповідь цієї організації визначає поняття фінансової грамотності як «умінням ефективно застосовувати знання і навички, щоб управляти фінансовими ресурсами і досягати благополуччя» [4].

Узагальнюючи вищенаведені формулювання, можна стверджувати, що до фінансової грамотності належать такі елементи, як світоглядні позиції, установки, знання і навички кожного громадянина, що допомагають якісно управляти власними коштами, і вміння ефективно використовувати їх під час прийняття фінансових рішень.

Аналізуючи фінансовий стан домогосподарств, необхідно виділити рівні, на яких вони можуть перебувати. Існує чотири основних фінансових рівні (табл. 1). Вони формуються в залежності від величини доходів і витрат домогосподарства, якістю управління особистими фінансами. Перший рівень характеризує стан, коли потреби у витратах перевищують рівень доходів. При цьому у домогосподарства виникають борги, отже воно не спроможне самостійно забезпечувати свої потреби. Другий рівень характеризується однаковим співвідношенням доходів і витрат. Домогосподарство самостійно забезпечує свої потреби в конкретному моменті. До третього рівня відносяться суб'єкти, у яких доходи перевищують витрати. Такі домогосподарства раціонально управляють фінансами і мають заощадження. Четвертий рівень вирізняється високим показником фінансової грамотності, при якому суб'єкти домогосподарств інвестують кошти і можуть покривати власні потреби завдяки інвестиційному прибутку (табл. 1).

Таблиця 1

Фінансові рівні домогосподарств

I	Фінансові проблеми	Витрати перевищують доходи, наявні борги.
II	Фінансова рівновага	Витрати дорівнюють доходам.
III	Фінансова незалежність	Доходи перевищують витрати.
IV	Фінансова свобода	Інвестиційний прибуток покриває потреби у витратах.

Рівень фінансової грамотності у суспільстві формується з рівня фінансової грамотності кожного суб'єкта домогосподарства. Його платоспроможність і ефективне управління коштами визначає перспективи розвитку усієї держави. Високий рівень доходів і накопичення є потенційним інвестиційним ресурсом, який може задовольнити інвестиційні потреби окремих корпорацій і держави в цілому. Дослідження, проведені ОЕСР, демонструють, як змінилися знання і фінансова поведінка домогосподарств за період з 2018 по 2021 рр. (рис. 1) [5].

На основі дослідження можна простежити відмінності між відповідями респондентів у 2018 і 2021 рр. Найнижчий індекс фінансової грамотності у 2021 р. спостерігається у двох вікових категоріях: молодь і старше покоління віком від 60 р. Це свідчить про необхідність приділяти особливу увагу фінансової обізнаності у цих вікових групах. Згідно з дослідженням, доходи домогосподарств за період з 2018 по 2021 роки зросли на 1 % і 13 % у категоріях «ледве зводимо кінці з кінцями» і «вистачає коштів на їжу та одяг і товари тривалого користування». При цьому категорія домогосподарств, яким «не вистачає коштів на їжу», зросла на 7 %. Важливою характеристикою дослідження є наявність заощаджень. Індекс фінансової грамотності населення, яке має заощадження на три місяці і більше, склав 14,2 бали [5].

		Україна, 2021 р.	Україна, 2018 р.	Зміна, %
Стать	Жінки	12,2	11,7	4%
	Чоловіки	12,3	11,5	7%
Вік	18-24	11,4	10,7	7%
	25-34	12,7	12,1	5%
	35-44	12,6	11,9	6%
	45-59	12,5	11,9	5%
	60 та більше	11,6	11,2	4%
	Особистий дохід	До 3 500 грн.	11,2	-
	Від 3 501 до 7 000 грн.	12,0	-	-
	Від 7 001 до 15 000 грн.	12,9	-	-
	Від 15 001 до 20 000 грн.	13,2	-	-
	Від 20 001 до 30 000 грн.	14,5	-	-
	Від 30 001 до 50 000 грн.	13,9	-	-
	Більше 50 000 грн.	15,5	-	-
Сімейний дохід	Ледве зводимо кінці з кінцями	10,5	10,6	-1%
	Не вистачає коштів навіть на їжу	11,0	10,3	7%
	Вистачає коштів на їжу та одяг, але придбання товарів тривалого користування викликає труднощі	13,0	11,5	13%
	Вистачає коштів на їжу, одяг і товари тривалого користування	13,9	12,3	13%
	Вища освіта	13,3	12,5	6%
Освіта	Середня спеціальна освіта	11,9	11,4	4%
	Повна або неповна середня	11,2	10,4	8%
	Центр	11,8	12,4	-5%
Регіон	Північ	11,9	12,2	-2%
	Південь	12,6	10,8	17%
	Захід	12,4	11,1	12%
	Схід	12,5	11,8	6%
Тип населеного пункту	Село	11,8	11,5	3%
	Місто	12,6	11,7	-1%
Користування технологіями	НЕкористувачі технологій	9,9	-	-
	Користувачі технологій	12,4	-	-
Наявність заощаджень	Заощаджень вистачить менше, ніж на три місяці	11,8	-	-
	Є заощадження на більше, ніж три місяці	14,2	-	-

Рис. 1. Значення Індексу фінансової грамотності: демографічні відмінності по Україні [5].

Ще одним цікавим аспектом дослідження ОЕСР є відношення до фінансової грамотності. Він показує високий рівень інтересу до фінансових знань. Крім того, на 9 % зросла частка учасників опитування, які вважають, що діти повинні вивчати в школі, як розпоряджатися особистими коштами (табл.2).

Таблиця 2

Відношення до фінансової грамотності [5].

Твердження	2021 р. (% згоден)	2018 р. (% згоден)	Зміна, в.п.
Мені цікаво дізнатися більше про те, як краще розпоряджатися своїми фінансами	63 %	61 %	+2 в.п.
Батьки мають навчити дітей розпоряджатися грошима	92 %	91 %	+1 в.п.
Дітей мають навчати розпоряджатися своїми грошима в школі	79 %	70 %	+9 в.п.

Підвищення фінансової грамотності населення в різних вікових групах допоможе стати населенню більш захищеним від фінансових ризиків і шахрайств. Відповідальне ставлення до особистих фінансів свідчить про високий рівень відповідальності за власне життя і його якість. Контроль і планування доходів, витрат і інвестицій забезпечить підвищення добробуту домогосподарств і розвитку економіки України.

Список використаної літератури:

1. On the Agricultural Census: Law of Ukraine of September 23, 2008. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/575-17#Text>
2. Organisation for Economic Cooperation and Development (2018) Measuring of the Financial Literacy. URL: <http://www.oecd.org/daf/fin/financial-education/measuringfina>
3. The Financial Services Authority (2006) Financial Capability in the UK: Establishing a Baseline. URL: http://www.fsa.gov.uk/pubs/other/fincap_baseline.pdf (date of application: 20.05.2019).
4. U.S. Department of the Treasury (2016) Promoting Financial Success in the United States: National Strategy for Financial Literacy 2016 Update. URL: <https://www.treasury.gov/resource-center/financial-education/Documents/National%20Strategy%20for%20Financial%20Literacy%202016%20Update.pdf> (date of application: 20.05.2019).
5. http://www.fst-ua.info/wp-content/uploads/2021/10/Ukraine_2021_Financial-Literacy-Survey-Report-UA.pdf

ЕЛЕКТРОННИЙ КАБІНЕТ ПЛАТНИКА ПОДАТКІВ

Одним із важливих завдань Державної податкової служби є забезпечення зручного, швидкого та надійного обміну інформацією між платниками та контролюючими органами. Його основою повинен бути онлайн сервіс «Електронний кабінет». Він в цілому успішно функціонує, але потребують вивчення окремі аспекти його роботи.

Дослідна експлуатація електронного сервісу «Електронний кабінет платника» розпочалася з 2013 року. З 2018 року на його основі була побудована ІТС «Електронний кабінет» в тому вигляді, який ми маємо зараз. «Електронний кабінет» – сукупність інформаційно-телекомунікаційних систем ДПС, що забезпечує електронну форму взаємодії між платниками податків та державними, у тому числі контролюючими, органами з питань реалізації прав та обов'язків, визначених Податковим Кодексом та іншими законами, контроль за дотриманням яких покладено на контролюючі органи, та нормативно-правовими актами, прийнятими на підставі та на виконання Кодексу та інших законів, контроль за дотриманням яких покладено на контролюючі органи [3].

Електронний кабінет забезпечує можливість реалізації платниками податків прав та обов'язків, визначених Податковим Кодексом [2], а також створюється та функціонує за такими принципами (табл. 1).

Таблиця 1

Принципи функціонування електронного кабінету платника податків [2]

№	Назва	Характеристика
1	прозорості	обов'язкового оприлюднення методології реалізації положень Податкового Кодексу в роботі електронного кабінету
2	контрольованості	забезпечення можливості незалежної перевірки коректності роботи електронного кабінету через тестового платника (платників) на емуляторі, створеному на веб-сайті методолога електронного кабінету на предмет відсутності помилок у програмному забезпеченні, унеможливлення несанкціонованого втручання у роботу програмного забезпечення електронного кабінету, що означає порушення цілісності та автентичності вихідного програмного коду
3	інтеграції із системами, що використовуються платниками податків	у відкритому, вільному доступі розміщуються API програмного інтерфейсу для електронного обміну даними (EDI – Electronic data interchange)
4	свочасності усунення технічних та/або методологічних помилок	забезпечення оприлюднення на офіційному веб-сайті методолога електронного кабінету реєстру технічних та/або методологічних помилок, виявлених платниками податків, технічним адміністратором та/або методологом електронного кабінету, із визначенням рівня критичності таких помилок та встановленням строків для їх усунення, інформування всіх користувачів електронного кабінету про факт виявлення технічної та/або методологічної помилки, а також про факт її усунення та відновлення роботи електронного кабінету в повному обсязі
5	автоматизованості	максимальної автоматизації процесів створення, прийняття, реєстрації, оброблення, зберігання документів, оброблення та відображення даних (показників) документів та інших облікових даних платника податків
6	повноти функціоналу	наявності такого інтерфейсу електронного сервісу, який забезпечує можливість реалізації прав та обов'язків платника податків, отримання документів, передбачених законодавством, та інформації, що стосується такого платника податків, онлайн (через Інтернет у режимі реального часу) або через програмний інтерфейс (API), іншими засобами інформаційних, телекомунікаційних, інформаційно-телекомунікаційних систем
7	спрощення процедури взаємодії та прискорення документообігу	спрощення процедури взаємодії платників податків та контролюючого органу та прискорення електронного документообігу між ними

8	автоматизація всіх дій (подій)	здійснення автоматизованого внесення до журналу всіх дій (подій), що відбуваються в електронному кабінеті, включаючи, зокрема, фіксацію дати і часу відправлення, отримання документів через електронний кабінет та будь-якої зміни даних, доступних в електронному кабінеті, за допомогою кваліфікованої електронної позначки часу. Інформація про дату і час надсилання та отримання документів, іншої кореспонденції з ідентифікацією відправника та отримувача зберігається безстроково і може бути отримана через електронний кабінет у вигляді електронного документа, в тому числі у вигляді квитанції у текстовому форматі
9	заборони втручання	створення обмежень у функціонуванні та/або можливостей у використанні платниками податків електронного кабінету, що передбачені Податковим Кодексом
10	пріоритетності документів, що надходять від державних, у тому числі контролюючих, органів	початок роботи в електронному кабінеті з автоматичного відкриття повідомлень, що надходять від державних органів, та/або блокування можливості надіслання документів платником податків до отримання таким платником податків документів, що надійшли до його електронного кабінету від державних органів

Електронний кабінет забезпечує електронну форму взаємодії платників податків та державних органів з контролюючими органами, надання/отримання користувачам/користувачами документів, інформації та послуг, передбачених Податковим Кодексом.

Електронний кабінет працює постійно (24 години на дату кожного календарного дня), крім часу, необхідного для його технічного обслуговування. Електронний кабінет реалізується через:

- порталне рішення для користувачів - платників податків, робота в якому здійснюється онлайн (через мережу Інтернет у режимі реального часу) та не вимагає обов'язкового використання спеціалізованого клієнтського застосування;

- порталне рішення для користувачів - державних органів, у тому числі контролюючих;

- програмний інтерфейс (API), що дає змогу реалізувати повноту функціоналу Електронного кабінету;

- інші засоби, бази даних, реєстри, що ведуться в електронному вигляді, інформаційні, телекомунікаційні, інформаційно-телекомунікаційні системи ДПС [3].

Електронний кабінет забезпечує захист даних (у тому числі персональних даних) від несанкціонованого доступу із застосуванням комплексної системи захисту інформації з підтвердженою відповідністю, яка є сукупністю організаційних та інженерно-технічних заходів, спрямованих на унеможливлення витоку, перехоплення, втрати, знищення, модифікації та блокування інформації. Підтвердження відповідності здійснюється за результатами державної експертизи з отриманням атестата відповідності в установленому законодавством порядку[3].

Електронний кабінет включає:

- відкриту (загальнодоступну) частину – доступ до неї мають усі користувачі без використання електронних довірчих послуг;

- приватну частину (особистий кабінет) – доступ надається користувачам після проходження електронної ідентифікації за допомогою інтегрованої системи електронної ідентифікації.

Отже, електронний кабінет є важливим засобом взаємодії платників податків з контролюючими органами. Найширше використовуються його можливості щодо доступу до даних державних реєстрів, подання податкових декларацій в електронній формі, контролю за станом розрахунків щодо окремих податків, використання системи електронного адміністрування ПДВ. Робота електронного кабінету постійно вдосконалюється. Потребують уваги питання інформаційної безпеки, технічної надійності, розширення функціональності [1].

Список використаної літератури:

1. Косторной С. В., Демченко І.В. Електронний кабінет платника податків. Збірник наукових праць ТДАТУ імені Дмитра Моторного (економічні науки). 2021. №1(43). С. 53-58.

2. Податковий кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.

3. Порядок функціонування Електронного кабінету, затверджений Наказом Міністерства фінансів України від 14.07.2017 р. № 637 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0942-17#Text>.

БЮДЖЕТНИЙ ПРОЦЕС В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

Сьогодні дуже часто чуємо про процес або реформу децентралізації, яка має на меті змінити особливості функціонування місцевого самоврядування в Україні. Загалом, децентралізація – це реформа місцевого самоврядування й територіальної організації влади, яка розпочалася у 2014 році [2]. Основна її мета – створити умови для того, щоб була сформована ефективна та відповідальна місцева влада, яка здатна забезпечити безпечне та комфортне середовище для проживання людей по всій території нашої держави. Також реформа передбачала, що відбудеться не просто передача повноважень та ресурсів від державних органів до органів місцевого самоврядування, а й буде створений базовий суб'єкт місцевого самоврядування – спроможна територіальна громада, яка отримала назву ОТГ – об'єднана територіальна громада. На початок 2022 року в Україні були створені та діяли 1469 ОТГ.

Потрібно відмітити, що процес децентралізації не проходить відокремлено, а включає в себе багато складованих частин: а) зміни в бюджетній системі ведуть до необхідності внесення змін в фінансуванні ОТГ з усією складністю таких процесів; б) зміни територіального устрою призвело до необхідності розробки нової містобудівної документації – комплексних планів просторового розвитку територій громади, оновлення застарілих генеральних планів населених пунктів та ін.; в) взятті на баланс ОТГ об'єктів комунальної та державної власності (від структурних підрозділів ОДА, РДА та інших органів місцевого самоврядування) та ін.

Однак, питань дуже багато, однак ми детально розглянемо саме бюджетний процес в умовах децентралізації, так як він є визначальним в нормальному функціонуванні ОТГ. Так, реформування бюджетної системи в контексті децентралізації розпочалося ще з 2015 року, коли була запроваджена нова система міжбюджетних відносин. При цьому реформа міжбюджетних відносин та зміни до податкового законодавства сприяли наступним процесам:

- підвищувався рівень фінансового забезпечення місцевих бюджетів;
- формувалися нові прогресивні відносини в управлінні бюджетними ресурсами;
- створювалися умови для мотивації органів місцевого самоврядування нарощувати дохідну базу місцевих бюджетів та ін. [3].

Загалом, реформа бюджетного процесу містив в собі три етапи:

I етап (2015-2016 рр.) – проведені заходи, завдяки яким було зміцнено фінансову спроможність місцевих бюджетів. Також було досягнуто того, що завдяки розширенню видаткових повноважень органів місцевого самоврядування вони почали надавати якісні суспільні послуги споживачам;

II етап (2017-2020 рр.) – на ньому проводився процес розмежування сфер відповідальності державних та місцевих органів влади щодо утримання загальноосвітніх навчальних закладів та закладів охорони здоров'я. Також у результаті У результаті добровільного об'єднання громад у 2015 – 2020 роках було укрупнено 3700 місцевих бюджетів;

III етап (2021 р. – по сьогодні) – триває передача бюджетних функцій на місця, які спрямовані на збільшення власних доходів місцевих бюджетів об'єднаних територіальних громад.

Потрібно також відмітити, позитивним аспектом реформи міжбюджетних відносин було те, що в ході реформи децентралізації інвестиційні ресурси місцевих бюджетів щорічно збільшувалися, і частка видатків на виконання самоврядних повноважень також зростала. Це все свідчить про підвищення видаткової автономності місцевих бюджетів та ефективності використання бюджетних коштів на місцевому рівні [1].

В сучасних умовах децентралізацію розглядають як необхідну умову успішної децентралізації державних функцій у контексті демократичних перетворень. При цьому в бюджетній сфері у ОТГ відкриваються нові можливості формувати місцеві бюджети, зростають повноваження у використанні бюджетних коштів, посилюється контроль за виконанням бюджету, підвищується результативність трансфертної політики та ін. Загалом, сьогодні внаслідок проведення бюджетних перетворень у ОТГ з'являється можливість ефективного фінансового вирівнювання та розвитку на місцевому рівні.

Список використаної літератури:

1. Демчишак Н.Б., Тихонька У.Т. Вплив фіскальної децентралізації на наповнюваність місцевих бюджетів в Україні в умовах розвитку територіальних громад та цифровізації державних послуг / Н.Б. Демчишак, У.Т. Тихонька // Економіка та держава, 2021. № 6. С. 52–57.
2. Спасів Н.Я. Система місцевого самоврядування: науковий потенціал пізнання. / Н.Я. Спасів. // Науковий вісник Ужгородського національного університету, 2019. – Вип. 23, Ч 2. – С. 95–99.
3. Улютін Д. Бюджетна децентралізація: головні виклики та досягнення URL: <https://decentralization.gov.ua/news/12661>.

ПРОГРАМНО-ЦІЛЬОВИЙ МЕТОД (ПМЦ) У БЮДЖЕТНОМУ ПРОЦЕСІ

Починаючи з 2002 року, формування державного бюджету проводиться на основі ПЦМ. Програмно-цільовий метод у бюджетному процесі – метод управління бюджетними коштами для досягнення конкретних результатів за рахунок коштів бюджету із застосуванням оцінки ефективності використання бюджетних коштів на всіх стадіях бюджетного процесу) [1].

Щодо місцевих бюджетів, то запровадження ПЦМ визнано однією із стратегічних цілей держави. У Бюджетному кодексі України (далі – БКУ) визначено: 1) у бюджетному процесі програмно-цільовий метод застосовується на рівні державного бюджету та на рівні місцевих бюджетів (за рішенням Верховної Ради Автономної Республіки Крим, відповідної місцевої ради) (Стаття 20 БКУ); 2) ПМЦ у бюджетному процесі на рівні місцевих бюджетів, які мають взаємовідносини з державним бюджетом, застосовується, починаючи із складання проектів місцевих бюджетів на 2017 р. (Прикінцеві та перехідні положення БКУ).

Початково його застосування обґрунтовувалося концепцією «management by objectives» – «управління за цілями», яка пізніше була вдосконалена у концепції «results-based management» – «управління на основі результатів». З одного боку, цей підхід покликаний звільнити управлінців від надмірної концентрації на процедурах і процесах своєї діяльності (коли вони забувають про необхідність досягнення результатів). А з іншого, – дозволяє зробити процес політичного управління більш відкритим та зрозумілим, забезпечити залучення громадськості до прийняття рішень та контролю діяльності влади. На рівні місцевого самоврядування програмно-цільовий підхід має місію: вирішувати актуальні проблеми громад, забезпечувати їхній інноваційний розвиток, орієнтуватися не на процес простого розподілу та споживання наявних ресурсів (матеріально-фінансових, людських, природних тощо), а на їх використання для досягнення цілей та результатів розвитку, які можна виміряти і представити у визначених показниках [2].

Модель бюджетного процесу за ПМЦ наведено на рисунку 1.

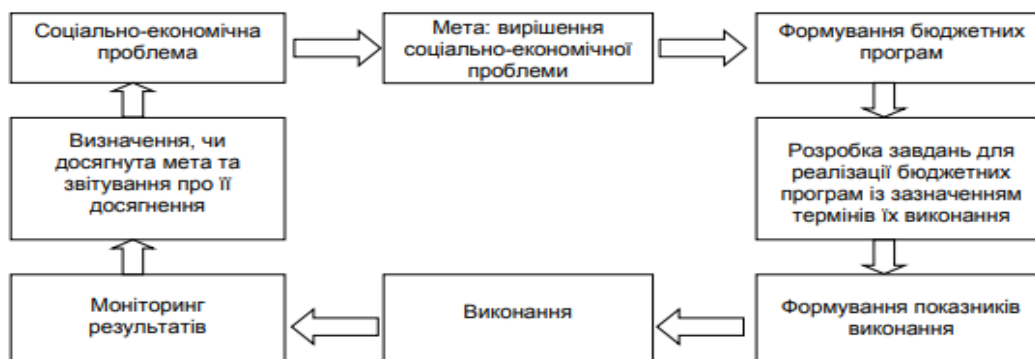

Рис. 1. Модель бюджетного процесу за ПМЦ

Програмно-цільовий підхід в місцевому самоврядуванні втілюється у низці процедур-етапів, які об'єднуються в управлінський цикл. Він включає: формування актуальної повістки (визначення кола проблем громади, що потребують вирішення); підготовку документів (проектів Стратегій, Цільових програм, бюджету); прийняття рішення (влада визначається, на якому варіанті проекту зупинитися і прийняти його в якості робочого); реалізацію (втілення заходів, визначених у Стратегії та Програмах); моніторинг та оцінку (контроль виконання проміжних та остаточних етапів за визначеними показниками); внесення змін (після завершення реалізації програм на основі оцінки результатів) [2].

Отже, якщо програмно-цільовий підхід застосовується системно і послідовно, його ефектом стає не лише раціональне використання місцевих ресурсів і досягнення поставлених у програмах та стратегіях цілей, а й зростання транспарентності місцевої влади, включення зацікавленої громадськості до процесу управління громадою, врешті – вироблення якісної місцевої політики і сталий розвиток громад [2].

Список використаної літератури:

1. Бюджетний кодекс України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17/ed20150920#Text>.
2. Губа М.І. Програмно-цільовий підхід як інструмент управління громадою / М.І. Губа // Вісник ХНТУ. – 2021. – № 2 (77). – С. 12–126.

Петрук А.О., аспірант
Науковий керівник: Петрук О.М., д.е.н., проф.
Державний університет «Житомирська політехніка»

МАКРОПРУДЕНЦІЙНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ЯК КОМПЛЕКС УПРАВЛІННЯ БАНКІВСЬКИМИ РИЗИКАМИ

Банківський сектор є одним із найскладніших для регулювання через його обсяги та структуру, що підтверджує високу значущість миттєвого реагування на мінливі економічні та суспільні реалії. Одним із головних завдань Національного Банку України як регулятора є забезпечення стійкості банківської системи України у разі виникнення несприятливих макроекономічних умов. До превентивних заходів, що дозволяють подавити кризові явища на початковій стадії, належить макропруденційне регулювання, за допомогою якого держава контролює дотримання правил здійснення банківської діяльності, здійснює нагляд за кредитними організаціями з метою виявлення і припинення порушень.

Основні заходи, які можуть бути застосовані для реалізації ефективного макропруденційного регулювання включають наступні:

1. *Інструменти адміністративного характеру*, що дозволяють регулювати темпи зростання кредитування. До них належать наступні інструменти: установлення верхньої межі для коефіцієнта кредитного забезпечення; визначення верхньої межі для коефіцієнта боргового навантаження; встановлення лімітів кредитування в іноземній валюті; обмеження на концентрацію кредитного ризику.

2. *Інструменти загального характеру, що ґрунтуються на впливі на капітал або резерви*. На сьогодні найбільш поширеним інструментом загального характеру є контрциклічний буфер капіталу, основною метою якого є підвищення стійкості банківського сектора. Даний буфер може сприяти і зниженню проциклічності банківського кредитування, оскільки передбачається, що необхідність формування додаткового капіталу в період буму може зменшити апетит банків до надмірного кредитування. Також, застосовується показник фінансового важеля (левереджа), який був розроблений як статичний показник, проте теоретично він може використовуватися як макропруденційний інструмент на динамічній основі.

3. *Макропруденційні інструменти, спрямовані на обмеження секторальних дисбалансів*. Секторальні макропруденційні інструменти використовуються при зростанні ризиків в окремому сегменті для управління переважно ризиками кредитування, впливаючи на попит та пропозицію (наприклад, введення обмежень на іпотечні позики, секторальні вимоги до достатності капіталу). Такі інструменти можуть впливати на певні категорії позик, групи позичальників, стосуватися об'єктів власності в окремому регіоні чи кредитів, виданих в певних валютах.

4. *Інструменти з управління ліквідністю та валютним ризиком*. МВФ відносить до макропруденційних інструментів нормативи ліквідності (зокрема такі базельські показники, як норматив короткострокової ліквідності (LCR) та норматив структурної ліквідності (NSFR)). До глобальної фінансової кризи 2007–2009 років міжнародних нормативів ліквідності не було, і окремі країни запроваджували аналогічні нормативи (вимоги щодо наявності «буферу» ліквідності, забезпечення стабільності фінансування), часто саме з метою обмеження системного ризику, зокрема, невідповідності щодо термінів між активами та зобов'язаннями.

5. *Структурні інструменти*. У 2015 році «Група 20» схвалила пропозиції щодо впровадження стандарту загальної спроможності поглинання збитків. Під здатністю поглинати збитки розуміється наявність додаткових ресурсів у вигляді капіталу та певних боргових інструментів, які можна використовувати для покриття втрат. Рівень вимог до спроможності фінансових інститутів поглинати збитки визначався з урахуванням обсягів коштів, які фактично потрібні для врегулювання зобов'язань при банкрутствах великих фінансових інститутів.

6. *Інструменти, орієнтовані на споживачів фінансових послуг*. Заходи, що впливають на регульованих фінансових посередників, не завжди є ефективними через можливу міграцію кредитної активності та транскордонні ефекти. Для вирішення зазначених проблем застосовуються заходи, спрямовані на споживачів фінансових послуг. У деяких країнах для стримування «бульбашок» на ринках нерухомості активно використовуються мито та податки на збільшення вартості капіталу. Застосування таких інструментів може бути особливо корисним, коли однією з причин зростання цін на нерухомість є приплив іноземного капіталу.

Розглянуті вище заходи, спрямовані на забезпечення фінансової стабільності, дозволяють обмежити системні ризики у банківському секторі та підвищити здатності банків абсорбувати втрати у разі реалізації стресів. Основним інструментом макропруденційної політики НБУ є секторальні вимоги до капіталу банків, які встановлюються через надбавки до коефіцієнтів ризиків та враховуються банками при розрахунку нормативів достатності капіталу.

Пивовар О.М., студентка I курсу, групи ЗФБС-21-М, ФБСО
Науковий керівник: Дячек С.М., к.е.н., доц., доц. каф. фінансів та кредиту
Державний університет «Житомирська політехніка»

МЕТОДИ ОЦІНЮВАННЯ ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

У сучасних ринкових умовах, які характеризуються динамічністю та невизначеністю, кожне підприємство повинно адекватно оцінювати власні можливості та приймати об'єктивні управлінські рішення задля ефективного використання наявних ресурсів. Одним з основних факторів, який визначає успішність роботи того чи іншого суб'єкта господарювання є його фінансовий потенціал.

Питанням фінансового потенціалу і, зокрема, оцінювання його рівня, присвячено наукові праці таких учених-економістів як: О.Базилінська, Б.Бачевський, У.Витвицька, Н.Давиденко, О.Гудзь, К.Льїна, А.Полчанов, Т.Паєнтко, В.Турчак, М.Юдін, Р.Толпежніков, Н.Педченко, П.Фомін та інші. Проте, аналіз наукової літератури засвідчив відсутність єдиного підходу щодо оцінки рівня фінансового потенціалу (зокрема вибору методів та критеріїв оцінювання).

Процес оцінювання фінансового потенціалу підприємства як і будь-який інший процес повинен складатися з певних етапів, таких як: збір та аналіз інформації, підбір та обґрунтування системи показників, які будуть оцінюватися, вибір методів, далі, відповідно, дослідження основних фінансово-економічних показників, рейтингова оцінка та висновки з рекомендаціями та пропозиціями щодо управління [1].

Більшість науковців розглядають і надають оцінку фінансовому потенціалу, використовуючи інструменти фінансового аналізу (різні коефіцієнти, індикатори), однак кожен дослідник пропонує суб'єктивний перелік показників для оцінки. На основі низки опрацьованих статей, було виділено ті показники, які найчастіше пропонуються (табл. 1).

Таблиця 1

Показники оцінки фінансового потенціалу

Показник	Джерело					
	Педченко Н.С. [3]	Толпежніков Р.О. [5]	Турчак В.В. [6]	Фомін П.А. [7]	Юдін М.А. [8]	Частота використання
Коефіцієнт фінансової незалежності (автономії)	+	+	+	+	+	5
Коефіцієнт загальної ліквідності	+	+	+	+		4
Коефіцієнт швидкої ліквідності		+	+	+		3
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	+	+	+	+	+	5
Рентабельність активів		+	+	+		3
Рентабельність власного капіталу	+	+	+	+	+	5
Період оборотності власного капіталу	+					1
Ефективність використання активів для виробництва продукції	+	+	+	+		4
Коефіцієнт заборгованості		+	+	+	+	4
Частка накопиченого капіталу		+		+		2
Коефіцієнт забезпечення боргів (заборгованості)			+			1
Частка короткострокової заборгованості в загальній сумі заборгованості					+	1

Як бачимо з таблиці 1, оцінка фінансового потенціалу переважно ґрунтується на дослідженні показників фінансового стану підприємств. Однак, окремі науковці вважають за доцільне використовувати й такі показники, як: інвестиційна привабливість, ринкова вартість підприємства, чистий грошовий потік тощо.

Оцінювання фінансового потенціалу підприємств здійснюється шляхом використання різноманітних економічних та математичних методів. Класифікація методів оцінки фінансового потенціалу підприємства за різними критеріями представлена на рисунку 1.

За об'єктами оцінки виокремлено ресурсний, структурний та цільовий методи оцінки рівня використання фінансового потенціалу. Ресурсний метод передбачає оцінювання наявних у підприємства фінансово-економічних ресурсів у грошовій та натуральній формах із врахуванням їх якості та ефективності використання у господарській діяльності. В свою чергу, структурний метод ґрунтується на аналізі окремих складових та елементів задіяних вхідних ресурсів та визначенні рівня їх віддачі. Цільовий метод передбачає порівняння фактичних результатів управління фінансовим потенціалом підприємства із плановими.

Об'єкт оцінки	Рівень формалізації	Цілі підприємства, оцінка якого проводиться	Поєднання різних підходів
<ul style="list-style-type: none"> • Ресурсний • Структурний • Цільовий 	<ul style="list-style-type: none"> • Кількісні • Якісні 	<ul style="list-style-type: none"> • Стратегічні • Оперативні 	<ul style="list-style-type: none"> • Чисті • Комбіновані

Рис. 1. Критерії класифікації методів оцінки фінансового потенціалу [2, 4]

За рівнем узагальнення показників виокремлено методи оцінювання за допомогою інтегрального показника чи системи показників. Використання інтегрального показника передбачає зведення окремих даних в одній математичній залежності. Натомість система показників створюється для розгляду їх значення незалежно один від одного, що дає змогу оцінити результати роботи підприємства на різних сегментах діяльності.

Залежно від цілей, задля яких підприємство проводить оцінку фінансового потенціалу, розрізняють оперативні та стратегічні методи. До перших належать: оцінка якості системи фінансового управління підприємством, експертна діагностика фінансово-господарського стану, аналіз безбитковості, аналіз чутливості. До стратегічних методів відносять методи діагностики ефективності фінансової стратегії, стратегічних позицій підприємства, фінансово-господарського положення в рамках стратегічного контролінгу.

Також групують методи оцінки фінансового потенціалу на чисті та комбіновані, у зв'язку з багатоманітністю підходів до тлумачення поняття «фінансовий потенціал» (ресурсний, результативний тощо).

До методів, які найчастіше знаходять практичне застосування на підприємствах, відносять горизонтальний аналіз (полягає в побудові аналітичних таблиць, у яких абсолютні показники доповнюються відносними темпами зростання), вертикальний аналіз (зображує структуру засобів підприємства та їх джерел), коефіцієнтний аналіз – інтегральна рейтингова оцінка фінансового потенціалу підприємства, обчислення основних коефіцієнтів, експрес-аналіз – поточний аналіз на основі основних показників.

Отже, як ми бачимо, показників та методів для всебічної оцінки фінансового потенціалу підприємств є значна кількість. Проте з метою комплексного оцінювання радимо використовувати декілька методів в сукупності та обирати систему показників залежно від цілей, які є пріоритетними для управлінського персоналу, оскільки це дає змогу враховувати як кількісні, так і якісні параметри формування, використання і нарощення фінансового потенціалу підприємства.

Список використаної літератури:

1. Витвицька У.Я. Рейтингова оцінка фінансового потенціалу підприємства. Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. : Економічні науки. 2018. № 30(4). С. 70-74.
2. Партин Г.О. Формування фінансового потенціалу підприємства. Ефективна економіка. 2016. № 1. С. 25-28.
3. Педченко Н.С. Методичний інструментарій оцінки стану формування та використання фінансового потенціалу підприємства на основі таксономічного аналізу. Інноваційна економіка. 2013. № 9. С. 173-180.
4. Полчанов А.Ю. Методичні підходи до оцінки фінансового потенціалу. Вісник ЖДТУ. 2017. № 4 (82) С. 125-129.
5. Толпежніков Р.О. Сутність та методика оцінювання фінансового потенціалу підприємства. Теоретичні та практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. 2013. Вип. 2. Т 1. С. 277-282.
6. Турчак В.В., Чижинська С.Д. Методика оцінки фінансового потенціалу підприємства в сучасних умовах господарювання. Молодий вчений. 2014. № 8 (11). С. 49-52.
7. Фомин П.А. Особенности оценки потенциала промышленных предприятий URL: http://www.cfip.ru/management/manufact/manufact_potential.shtml
8. Юдін М.А. Фінансовий потенціал машинобудівного підприємства. Економіка промисловості. 2009. № 5. С. 158-198.

Полчанов А.Ю., д.е.н., проф., проф. кафедри фінансів і кредиту
Кушимова І.С., студентка групи ЗФБС-21-М,
Державний університет «Житомирська політехніка»

ФІНАНСОВИЙ ПОТЕНЦІАЛ ІТ-РИНКУ УКРАЇНИ: РЕГІОНАЛЬНИЙ РОЗРІЗ

Актуальність наукового дослідження обумовлена розвитком цифрових технологій та їх впливом на фінанси бізнесу та держави. В умовах активної цифрової трансформації досить перспективним є розвиток бізнесу в сфері інформаційних технологій. Відповідно Класифікатора видів економічної діяльності ця сфера включає види діяльності з надання експертної оцінки у сфері інформаційних технологій, а саме: розроблення, модифікацію, тестування і технічну підтримку програмного забезпечення, планування та проектування інтегрованих комп'ютерних систем, які поєднують апаратні засоби, програмне забезпечення та комунікаційні технології; керування й обслуговування комп'ютерних систем клієнтів та/або оброблення даних та іншу професійну діяльність у сфері інформаційних технологій.

Відповідно до офіційних статистичних даних обсяги реалізованої продукції галузь має суттєвий фінансовий потенціал до росту (табл. 1).

Таблиця 1

Щорічні темпи приросту обсягу реалізованої продукції бізнесу в сфері комп'ютерного програмування протягом 2014-2020 рр. в Україні

Регіон	2015/ 2014	2016/ 2015	2017/ 2016	2018/ 2017	2019/ 2018	2020/ 2019	CAGR
Україна	76 %	37 %	30 %	33 %	25 %	26 %	37 %
Вінницька область	99 %	40 %	18 %	33 %	28 %	32 %	39 %
Волинська область	98 %	51 %	42 %	40 %	26 %	39 %	48 %
Дніпропетровська область	84 %	44 %	28 %	43 %	25 %	27 %	40 %
Донецька область	56 %	19 %	4 %	27 %	н/д	н/д	н/д
Житомирська область	63 %	45 %	33 %	34 %	18 %	30 %	37 %
Закарпатська область	н/д	57 %	45 %	43 %	35 %	29 %	н/д
Запорізька область	78 %	40 %	28 %	37 %	34 %	34 %	41 %
Івано - Франківська область	107 %	61 %	38 %	38 %	29 %	33 %	49 %
Київська область	102 %	44 %	63 %	25 %	35 %	34 %	48 %
Кіровоградська область	н/д	н/д	45 %	67 %	18 %	22 %	43 %
Луганська область	102 %	7 %	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д
Львівська область	93 %	41 %	26 %	39 %	26 %	21 %	39 %
Миколаївська область	89 %	39 %	33 %	28 %	22 %	25 %	38 %
Одеська область	84 %	36 %	46 %	35 %	11 %	32 %	39 %
Полтавська область	90 %	42 %	40 %	37 %	32 %	35 %	45 %
Рівненська область	н/д	н/д	н/д	н/д	39 %	35 %	н/д
Сумська область	99 %	54 %	35 %	39 %	24 %	33 %	46 %
Тернопільська область	106 %	55 %	42 %	57 %	40 %	29 %	53 %
Харківська область	90 %	39 %	29 %	30 %	23 %	24 %	38 %
Херсонська область	98 %	36 %	39 %	32 %	27 %	35 %	43 %
Хмельницька область	97 %	57 %	44 %	45 %	26 %	30 %	48 %
Черкаська область	120 %	43 %	45 %	38 %	30 %	31 %	49 %
Чернівецька область	68 %	46 %	52 %	49 %	24 %	28 %	44 %
Чернігівська область	90 %	43 %	29 %	35 %	26 %	29 %	41 %
м. Київ	65 %	34 %	29 %	29 %	24 %	23 %	33 %

Примітка. CAGR – середній річний темп приросту

Джерело: дані Держстат України

Таким чином сьогодні інформаційний бізнес є одним із способів розвитку малого та середнього підприємництва в Україні в контексті подолання наслідків воєнного конфлікту. Крім того управління фінансами зростатиме з розвитком ІТ-індустрії, що в подальшому матиме вплив і на розвиток інструментарію фінансового менеджменту.

БЮДЖЕТНИЙ ДЕФІЦИТ: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ

Характерною рисою сучасних економічних систем є незбалансованість державного бюджету, що здебільшого призводить до виникнення його дефіциту.

Безперечно, бюджетний дефіцит – небажане явище, його фінансування на основі грошової емісії призводить до інфляції, а за допомогою неемісійних засобів – до зростання державної заборгованості. Проте бюджетний дефіцит не варто однозначно відносити до надзвичайних подій, оскільки його природа може бути різною. При фінансуванні певних економічних або соціальних проектів, що забезпечуватимуть у майбутньому позитивні соціально-економічні зміни та розширення виробництва, бюджетний дефіцит не буде сигналом кризової ситуації в країні [3].

Відповідно до Бюджетного кодексу України, дефіцит бюджету – перевищення видатків бюджету над його доходами (з урахуванням різниці між наданням кредитів з бюджету та поверненням кредитів до бюджету) [1].

Виникнення бюджетного дефіциту зумовлюється багатьма причинами, але переважно є наслідком незбалансованості доходів і видатків бюджету. Серед загальних факторів, що впливають на формування бюджетного дефіциту в різних країнах, такі:

- зростання довгострокової напруженості в бюджетно-податковій сфері внаслідок збільшення державних видатків на пенсійне й соціальне забезпечення, охорону здоров'я, створення нових робочих місць; скорочення податків з метою стимулювання економіки (без відповідного коригування державних видатків);

- неефективна система оподаткування результатів підприємницької діяльності; посилення впливу політичного бізнесциклу, що пов'язано з проведенням «популярної» макроекономічної політики збільшення державних видатків і зниження податків перед черговими виборами;

- циклічні економічні коливання; завищені видатки на реалізацію прийнятих соціальних програм;

- «тонізація» економіки;

- невчасне проведення структурних реформ в економіці тощо [3].

Проблема дефіциту бюджету і способи її вирішення є результатом економічної політики будь-якого уряду. Саме від дій влади залежить надійність роботи всіх суспільних механізмів економічного розвитку та безпечність функціонування всієї соціально-економічної системи. При цьому основними пріоритетами розвитку будь-якої господарчої системи повинні виступати: сприяння підтримці та розвитку підприємництва, розвитку виробництва, ділової активності через обдумані соціальні витрати; жорстка антиінфляційна політика через мінімальний дефіцит державного бюджету. Оцінюючи характер антиінфляційної політики, необхідно враховувати адаптаційну політику, політику доходів та дефляційну політику.

Що стосується України, то тут проблема мінімального дефіциту бюджету перебуває в своїй початковій стадії і поки що не має свого раціонального рішення. Повного розв'язання даної проблеми, швидше усього не існує взагалі. Можна лише розглядати основні напрями проведення заходів, спрямованих на скорочення величини бюджетного дефіциту в Україні. Держава потребує прийняття і впровадження в життя суспільства пакету законів, спрямованих на стабілізацію економіки, фінансів і вихід з кризи. Раціональне планування, вдосконалення бюджетного процесу і ретельна розробка структури статей прибутків і витрат, повинні стати першочерговою задачею держави на сучасному етапі розвитку суспільства. У програму конкретних заходів щодо скорочення бюджетного дефіциту необхідно включити заходи, які б стимулювали притоку коштів до бюджету країни і сприяли скороченню державних витрат [2].

Список використаної літератури:

1. Бюджетний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17/ed20150920#Text>

2. Жукова Л.М., Шабалдас Н.В. Вплив бюджетного дефіциту на фінансову безпеку України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 23. С. 11–16. DOI: 10.32702/2306-6814.2021.23.11

3. Малишко В.В. Сучасний стан бюджетного дефіциту в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ephshair.phdpu.edu.ua/bitstream/handle/8989898989/5539/%D0%9C%D0%B0%D0%BB%D0%B8%D1%88%D0%BA%D0%BE%2C%205.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Романюк Ю.Ю., студентка I курсу групи ЗФБС-21-М, ФБСО
Науковий керівник: Дячек С.М., к.е.н., доц., доц. каф. фінансів та кредиту
Державний університет «Житомирська політехніка»

СТАН ТА ПРОБЛЕМИ ФІНАНСУВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ

У сучасних умовах розвитку економіки України гострою є проблема фінансування сільськогосподарських підприємств. Стан фінансування аграрної галузі зберігається нестабільним протягом багатьох років, на це вплинуло багато факторів, серед яких реформа 1998 р., російська агресія, починаючи із 2014 р., пандемія COVID-19, відкрита війна Росії та активні бойові дії із 24 лютого 2022 р.

Основними джерелами фінансування сільськогосподарських підприємств є власні фінансові ресурси підприємства, кредитування та державне фінансування.

Проаналізувавши структуру капіталу вітчизняних сільськогосподарських підприємств, можна стверджувати, що в середньому зберігається співвідношення 50:50, при чому в частині позикового капіталу переважають короткострокові джерела, це свідчить, що зараз сільськогосподарські підприємства в Україні є фінансово нестабільними, мають низьку платоспроможність та фінансову стійкість (рис. 1).

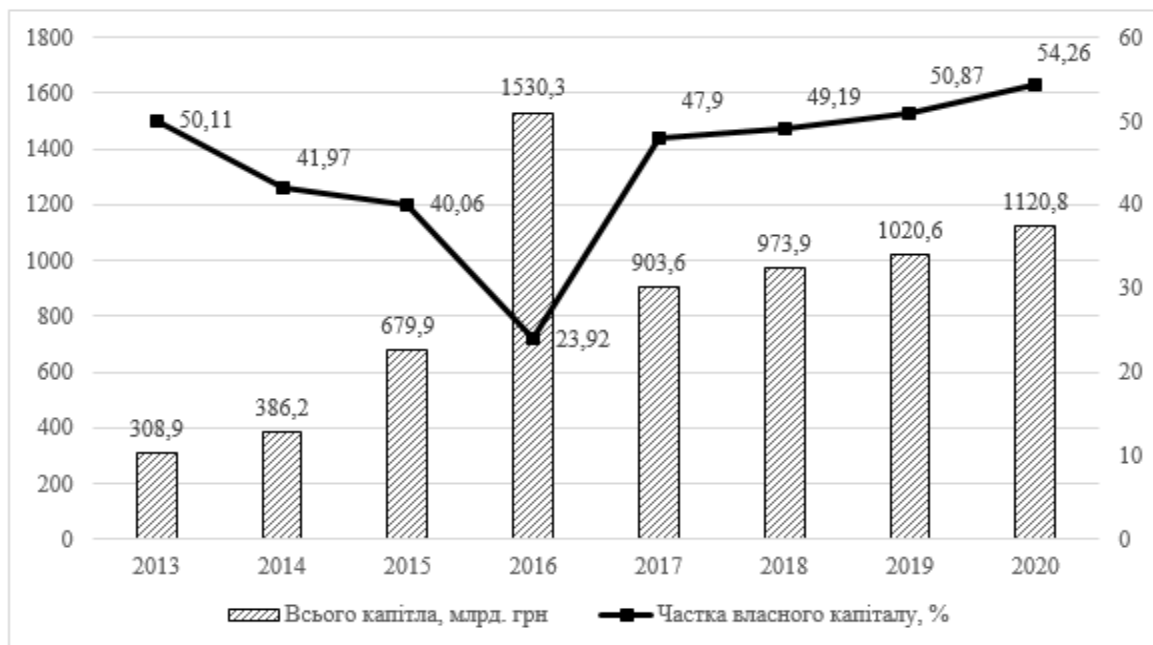

Рис. 1. Структура капіталу сільськогосподарських підприємств у 2013-2020 рр.

Згідно з єдиною комплексною стратегією розвитку сільського господарства і сільських територій в Україні на 2015-2020 рр. 75 % сільськогосподарських підприємств мають обмежений доступ до ресурсів. При цьому внутрішнє самофінансування за рахунок реінвестованого прибутку залишається найбільш поширеним джерелом ресурсозабезпечення.

Стан прибутковості сільськогосподарських підприємств в Україні засвідчує негативну динаміку відносно зменшення прибутковості, хоча обсяг реалізованої продукції в аграрному секторі зростає (табл. 1). Так, у 2020 р. зростання виручки від реалізації було досягнуто переважно за рахунок сприятливої цінової ситуації на світовому та внутрішньому ринках, при цьому відбулося зменшення обсягів виробництва сільськогосподарської продукції у підприємствах галузі на 14 %, водночас повна собівартість реалізованої продукції зросла на 0,3 млрд грн.

Традиційним позиковим джерелом фінансування господарської діяльності будь-якого підприємства є банківський кредит. Однак банки на сьогодні не відіграють належної ролі у забезпеченні сільськогосподарського підприємництва достатніми обсягами фінансових ресурсів. Аграрна галузь генерує майже половину валютних надходжень України та водночас працює в умовах дефіциту коштів – при цьому, за даними НБУ, у IV кварталі 2020 р. на аграрні підприємства припадало лише 9 % кредитного портфеля українських банків (близько 70 млрд грн). Цьому перешкоджає висока вартість кредитних ресурсів, відсутність відповідного забезпечення та недостатня кредитоспроможність більшості малих та середніх сільськогосподарських підприємств.

Рентабельність сільськогосподарських підприємств у 2013-2020 рр.

Рік	Рівень рентабельності операційної діяльності підприємств	Рівень рентабельності всієї діяльності підприємств
2013	11,7	8,3
2014	21,4	9,2
2015	43,0	30,4
2016	33,6	25,6
2017	23,2	16,5
2018	18,9	14,2
2019	19,8	16,6
2020	19,1	14,0

Система підтримки сільськогосподарських підприємств в Україні зазнавала постійних змін впродовж останніх років. До 2017 р. понад 90 % всієї державної підтримки становили податкові пільги. З 1 січня 2017 р. по 1 січня 2022 р. державна підтримка сільськогосподарських підприємств реалізується через надання дотацій. Державне фінансування аграрного сектору в Україні є неефективним та навіть не надає можливості підприємствам компенсувати витрати торговельного і цінового диспаритету, недостатнє цільове фінансування аграрного сектору економіки відбувається через невеликий обсяг бюджетних коштів на підтримку розвитку галузі та бюджетні дисбаланси (рис. 2).

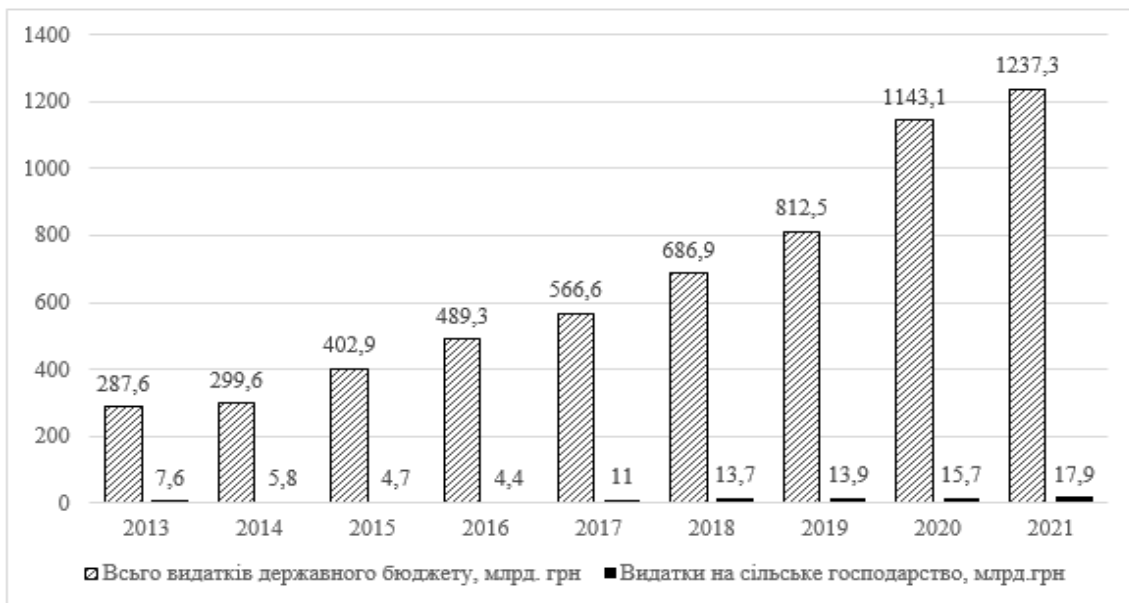

Рис. 2. Динаміка видатків державного бюджету України на сільське господарство у 2013–2021 рр.

Отже, можна дійти висновку, що на сьогодні сільське господарство знаходиться в зоні затяжного економічного спаду. Задля підвищення рівня фінансування діяльності сільськогосподарських підприємств важливим є:

- забезпечення ефективного контролю за виконанням програм державної підтримки сільгоспвиробників;
- вдосконалення існуючих механізмів субсидування та посилення можливості доступу малих та середніх виробників до державних програм;
- створення кооперативних аграрних банків, які будуть стимулювати кредитування сільськогосподарського виробництва, щоб забезпечити ріст аграрного сектору;
- розробка спеціальних кредитних продуктів для сільськогосподарських товаровиробників;
- зниження процентних ставок для сільськогосподарської галузі та вдосконалення методик оцінювання кредитоспроможності позичальників;
- вдосконалення лізингових відносин, якими активно користуються світові країни лідери. Лізинг вигідний сільгоспвиробникам і виробникам техніки та переробним підприємствам, оскільки, одночасно є засобом розвитку виробництва, реалізації техніки, застосування досягнень науково-технічного прогресу;
- вдосконалення страхування врожаю та майна в аграрному секторі економіки;
- застосування альтернативних форм фінансування (ЕСА-фінансування, емісія кредитних нот, краудфандинг, краудінвестинг, LBO та мезонінне фінансування, бридж-фінансування).

Русанов М.В. магістрант, гр. ФБСМ-7, ФБСО
Науковий керівник: Литвинчук І.В., к.е.н., доц.
Державний університет «Житомирська політехніка»

ФІНАНСОВИЙ СТАН УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Під час війни економіка країни є вкрай вразливою. Тому, для її підтримки необхідно використовувати ряд інструментів задля збереження стабільного стану та належного функціонування України. На банківських рахунках населення у найбільших банках країни значно зросли надходження коштів, враховуючи також заробітні плати.

За даними НБУ, не зважаючи на воєнний стан в Україні, банківська система є ліквідною та стійкою. Навіть зараз банки мають високоліквідні активи для забезпечення розрахунків по депозитам та безготівкові розрахунки. Правління НБУ ухвалило важливі рішення для підтримки в банківській системі достатнього рівня ліквідності, а саме:

- припинити проведення тендерів із розміщення депозитних сертифікатів строком на 14 днів;
 - надалі здійснювати тендери з надання рефінансування банкам, у тому числі бланкового, в межах постанови Правління НБУ від 24 лютого 2022 року №22 «Про особливості підтримання ліквідності банків у період дії воєнного стану». Тендери оголошуватимуться залежно від розвитку ситуації (зараз вони відбуваються щоденно);
 - скасувати лютневе рішення щодо збільшення нормативів обов'язкового резервування.
- Курс валюти зафіксований офіційно, введено деякі обмеження:
- заборона торгівлі уповноваженими установами валютними цінностями (окрім деяких випадків);
 - заборона транскордонних платежів у валюті (винятком є використання платіжних карток для зняття коштів і розрахунки по ним, та деякі інші операції).

Це зроблено задля того, щоб вберегти країну від дестабілізації у фінансовій системі, підтримку для ЗСУ, та стабільного функціонування об'єктів критичної інфраструктури.

12 квітня було ухвалено рішення про викуп військових ОВДП на суму 20 млрд грн – це означає, що у власності регулятора тепер 40 млрд грн або приблизно 2,6 % від видатків передбачених на 2022 рік. З 14 квітня дозволено купівлю населенню валюти, при цьому курс повинен бути не меншим за офіційний, а продаж не може більше ніж на 10 %, що може зменшити нелегальні операції з обміну валюти.

На заклик влади бізнес добровільно перераховував податки до бюджету, також банки та державні підприємства сплатили дивіденди авансом. Вагоме зниження доходів відчувається від митниці. ДПС повідомило, що до зведеного бюджету, у березні, надійшло 120,1 млрд грн (95,4 млрд грн до державного та 24,7 млрд грн до місцевих бюджетів відповідно).

У бюджетній політиці було вжито заходів на переорієнтування економіки на воєнний стан, та заходи щодо здійснення соціальних виплат. Загалом, за січень-березень фонд держбюджету було виконано з дефіцитом у 67,5 млрд грн, при запланованих 266,1 млрд грн, станом на I кв. 2022 року. 9 квітня КМУ подало проект про створення Фонду відновлення України, який буде накопичувати ресурси та координувати їх напрямок для післявоєнного відновлення країни.

Багато було зроблено для допомоги Україні від інших країн світу. Транш від світового банку в розмірі 88,6 млн. доларів, на виплату стипендій. 10-ти річна кредитна угода з Канадою, 500 млн. канадських доларів на пільгових умовах. Транш від МБРР на суму 44,5 млн. доларів для першочергових соціальних виплат та видатків на охорону здоров'я. 120 млн євро наданих єврокомісією на безоплатній та безповоротній основі відповідно до підписаної Угоди про фінансування «Контракту для розбудови держави та посилення стійкості» та допомога інших країн яка наразі є вкрай важливою для нас.

Також необхідно зазначити допомогу внутрішньо переміщеним особам в яких проводяться бойові дії, (за винятком таких, що змінили місце проживання до 24 лютого цього року), яка діє на весь період воєнного стану та місяць після нього у розмірі 3000 грн для дітей та осіб з інвалідністю, та 2000 для інших осіб.

Дивлячись на ці та інші заходи, спрямовані на стабілізацію та утримання економіки на стабільному рівні від нашого уряду та країн світу, можна сказати, що Україна витримає той економічний тиск який спричинений нападом росії. Завдяки загальним зусиллям, та волі ми вистоїмо та відновимо Україну як економічно, так і матеріально.

БЮДЖЕТНА ПОЛІТИКА: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ

У найбільш загальному вигляді бюджетна політика – це діяльність держави щодо використання бюджетних відносин для забезпечення соціально – економічного розвитку суспільства. [1, с. 23] Бюджетна політика є однією із важливих складових економічної політики, яка має значний вплив на вектор розвитку економіки, підприємництва, населення забезпечуючи реалізацію функцій держави [3].

Основні цілі бюджетної політики:

- досягнення оптимального розподілу валового внутрішнього продукту між сферами економічної системи, регіонами держави та соціальними групами населення;
- забезпечення розвитку конкурентоспроможної національної економіки;
- забезпечення збалансованості бюджету;
- виважена боргова політика;
- підвищення соціальних стандартів[2].

Досягнення цілей бюджетної політики безпосередньо реалізується через основні функції (рис. 1).

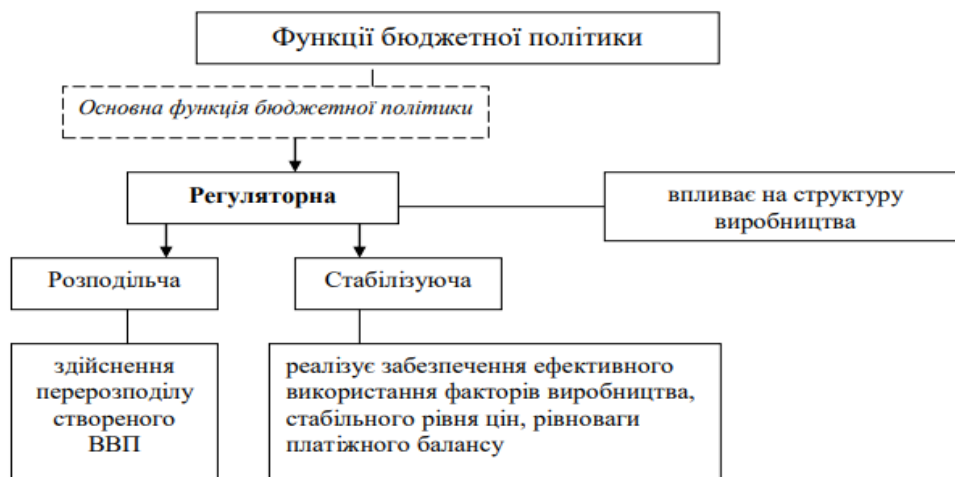

Рис. 1. Функції бюджетної політики

На сучасному етапі розвитку бюджетна політика має певні особливості, які суттєво послаблюють позитивний ефект її застосування. З урахуванням того, що бюджетна політика має значний вплив на ділову активність національної економіки зазначений напрям дослідження тривалий час потребуватиме уваги дослідників. Актуальними залишаються питання пов'язані з формуванням та реалізацією бюджетної стратегії, вибором та фінансуванням структурних пріоритетів та багато ін.

Бюджетна політика має створювати інституційні умови функціонування бюджетного механізму з метою дієвого впливу на економічне зростання, всебічний розвиток суспільства, підвищення добробуту населення.

Від виваженості та своєчасності прийняття рішень у сфері бюджетних відносин залежить реалізація структурних перетворень економіки, макроекономічна стабільність у країні.

Список використаної літератури:

1. Дем'янишин В. Г. Теоретичні засади бюджетної політики. Світ фінансів. 2007. №1. С.19 – 34.
2. Миськів Г. Бюджетна система : теоретичні та практичні аспекти (у схемах і таблицях) : навчальний посібник. Львів : Растр-7, 2020. – 272 с
3. Shkodina, I., Zelenko, O. (2021). Budget Policy and its Features in the Economy of Ukraine, The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series: International Relations. Economics. Country Studies. Tourism. 13, 145-151. <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2021-13-15>

МЕТОДИ КОНСОЛІДАЦІЇ БЮДЖЕТІВ ВЕРТИКАЛЬНО-ІНТЕГРОВАНИХ СТРУКТУР

Для вертикально-інтегрованих структур часто обирається варіант складання консолідованого (генерального) бюджету, що об'єднує єдиною формою бюджет руху грошових коштів, бюджет доходів та витрат, балансний лист. Це пояснюється тим, що історично в практиці планування був поширений підхід, який на першому етапі передбачав виділення центрів відповідальності, а на другому – консолідацію бюджетів верхніх рівнів на підставі складених бюджетів центрів фінансової відповідальності. Однак такий підхід ускладнював облік взаємозв'язків між бюджетами по мірі їх подальшої деталізації, що стало неприпустимим для складних організаційних структур, до яких належать вертикально-інтегровані.

В окремих наукових працях мова йде про зведений (основний) бюджет, який інтерпретується як стан основних фінансових показників суб'єкта господарювання на дату закінчення періоду планування. Під консолідованим бюджетом можна також розуміти узагальнення всіх бюджетів, що використовуються у бюджетній системі вертикально-інтегрованої структури, формальний підсумок бюджетування. Основними передумовами, що обумовлюють необхідність формування єдиного узагальнюючого документу за результатами бюджетування, є такі: 1) наявність консолідованого бюджету дозволяє сформувати системний погляд на фінансові процеси на підприємстві та спростити процес аналізу інформації, що міститься у такому бюджеті; 2) наявність зведеного бюджету не вимагає від фінансового керівника спеціальних фахових знань управлінського та фінансового обліку.

Вертикально-інтегровані структури містять значну кількість юридичних осіб, структурних підрозділів, що мають складну структуру розподілу власності та значний обсяг внутрішніх фінансових операцій, що ускладнює складання консолідованого бюджету. Тому кінцевим результатом консолідації повинна стати бюджетна модель, яка охоплює всі основні бізнес-процеси. Для адекватної оцінки фінансового результату окремого напрямку вертикально-інтегрованої структури необхідно консолідувати бюджетні форми дочірніх підприємств, які до неї включаються, а в подальшому – консолідувати бюджети всіх бізнес-напрямів підприємства, щоб здійснювати ефективний контроль за діяльністю інтеграції в цілому. В економічній літературі найбільш поширеними є три варіанти такої консолідації: 1) формування єдиного консолідованого бюджету вертикально-інтегрованої структури у вигляді матриці Моблі; 2) складання зведеного бюджету вертикально-інтегрованої структури за допомогою матриці Якобса; 3) консолідований аналітичний баланс. Кожен з перерахованих варіантів має власні переваги та недоліки (табл. 1)

Таблиця 1

Варіанти консолідації бюджетів підприємства*

№ з/п	Сутність варіанту консолідації	Переваги	Недоліки
1	Єдиний консолідований бюджет вертикально-інтегрованої структури у вигляді матриці Моблі передбачає взаємозв'язок та взаємоузгодженість трьох первинних форм	Наочно відображає взаємозв'язок між основними бюджетними формами та відбиває основні проблеми у фінансово-господарській діяльності підприємства	Не враховує вплив окремих чинників, що впливають на прибуток; дозволяє вимірювати один показник (грошові потоки) для подальшого контролю
2	Зведений бюджет вертикально-інтегрованої структури за допомогою матриці Якобса (аналогічна матриці Моблі, однак більш точно визначає обсяг отриманого прибутку)	Сформований зведений бюджет дозволяє отримати та контролювати три показники (рух грошових потоків, обсяг отриманого прибутку та обсяг повернення коштів)	Модель не набула такого поширення, як матриця Моблі, з причини її теоретичного характеру
3	Консолідований аналітичний баланс дозволяє сформувати баланс власного капіталу з можливістю визначення надлишку або недостатності власних фінансових ресурсів.	Можливість вивчення взаємозв'язку всіх форм фінансової звітності	Трудомісткість складання аналітичного балансу, що обумовлюється складанням шахового бухгалтерського балансу й фінансової аналітичної таблиці

У прикладній діяльності підприємств при формуванні бюджетів найбільшого поширення одержала матриця Моблі, зважаючи на виділені у таблиці переваги та недоліки. Застосування матриці Моблі для вертикально-інтегрованих структур можна обґрунтувати таким чином:

1) забезпечення достатності та необхідності бюджетних форм означає оптимальне співвідношення між рівнем деталізації бюджетів та повнотою охоплення визначених у них показників. Це вимагає, щоб бюджети, з одного боку, були мінімальними, але водночас інформативними, що дозволить зменшити витрати на впровадження системи бюджетування;

2) наявність складних горизонтальних та вертикальних зв'язків у вертикально-інтегрованій структурі вимагає тісного узгодження сформованих бюджетів як по вертикалі (між материнською компанією та дочірніми та спільними підприємствами), так і по горизонталі (між окремими структурними підрозділами та дочірніми підприємствами). Це реалізується шляхом складання консолідованого бюджету; 3) матриця Моблі дозволяє контролювати рух грошових коштів та визначити показники ефективності фінансово-господарської діяльності вертикально-інтегрованої структури.

Для використання матриці Моблі у бюджетуванні вертикально-інтегрованих структур є необхідним виділити вимоги, яким повинна ця матриця задовольняти: 1) матриця Моблі відноситься до форм зведеної управлінської звітності, що дозволяє проаналізувати фінансово-господарську діяльність підприємств в різних аналітичних розрізах (за напрямками діяльності; споживачами, бізнес-процесами тощо); 2) інформаційною основою складання матриці Моблі є бухгалтерська та управлінська звітність підприємства, що дозволяє здійснювати оперативний контроль за показниками матриці; 3) матриця дозволяє поєднати всі форми фінансової звітності в єдиному консолідованому вигляді; 4) інтерпретація даних матриці не вимагає спеціальних фахових знань з бухгалтерського обліку; 5) за формою є додатком до офіційної фінансової звітності, що дозволяє одержати деякі показники в певному аналітичному розрізі; 6) показники матриці Моблі є підставою для прийняття фінансових рішень керівниками підприємства.

Якщо дослідити можливість застосування матриці Моблі для вертикально-інтегрованих структур, слід виділити такі етапи її впровадження: 1) формування операційних бюджетів вертикально-інтегрованої структури, що передбачає отримання релевантної для центрів фінансової відповідальності інформації в окремих аналітичних розрізах; 2) складання основних фінансових бюджетів на підставі попередньо складених операційних (бюджет руху грошових коштів, бюджет доходів та витрат, балансовий лист); 3) консолідація фінансових бюджетів за допомогою матриці Моблі.

При цьому слід зазначити, що на практиці формування бюджетів залежить від виду інтегрованої структури (вертикальна, горизонтальна або диверсифікована структура) (табл. 2).

Таблиця 2

Особливості впровадження моделі бюджетування у інтегровані структури в залежності від виду інтеграції*

№ з/п	Вид інтеграції	Особливості впровадження моделі бюджетування
1	Горизонтальна інтеграція (об'єднання однорідних напрямів діяльності)	Філіальні структури, якими управляє головна компанія, обумовлюють встановлення ЦФВ на рівні управління філіями
2	Вертикальна інтеграція (об'єднання підприємств однією технологічно ланкою)	Бюджетна модель повинна охоплювати всі компанії вертикально-інтегрованої структури, що визначає необхідність чіткої формалізації механізму взаємодії дочірніх компаній між собою та материнською компанією, оптимізувати оргструктуру та документообіг.
3	Диверсифіковані вертикально-інтегровані структури	Структуру бюджетної системи доцільно формувати в розрізі покупців (замовників) продукції компанії (через диверсифікований попит) та в розрізі бізнес-платформ

НАК «Нафтогаз» відноситься до диверсифікованих вертикально-інтегрованих структур, що підтверджується тим фактом, що сьогодні розробляється план сталої довгострокової трансформації цієї нафтогазової компанії, яка забезпечує енергетичну незалежність через збільшення видобутку та диверсифікований попит на транзит газу, у компанію-постачальника сталої енергії з мінімальним впливом на довкілля та клімат.

Таким чином, нами запропоновано порядок формування консолідованого бюджету вертикально-інтегрованої структури із застосуванням матриці Моблі (передбачає взаємозв'язок та взаємоузгодженість трьох первинних форм - бюджету грошових коштів, бюджету прибутків та збитків, балансового листа), яка надає можливість сформуванню інформаційного забезпечення для центрів фінансової відповідальності, що відображає системний погляд на фінансові процеси на підприємстві та спрощує процес аналізу інформації консолідованого бюджету.

АМОРТИЗАЦІЙНИЙ ФОНД ЯК ДЖЕРЕЛО РЕНОВАЦІЇ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ ПІДПРИЄМСТВ

На сьогодні існує три основні підходи до трактування амортизаційного фонду як джерела реновації основних засобів підприємств. Одні науковці заперечують роль амортизації як одного з джерел фінансування відновлення основних засобів в сучасних умовах господарювання. Інші вважають, що амортизація є джерелом відновлення не тільки основних засобів, а і фінансування діяльності підприємства у цілому. Згідно до третього підходу, який обстоюється автором, за умови більш активної участі держави в удосконаленні національної амортизаційної системи, існує можливість повернення амортизації функції джерела фінансування. Така різноманітність підходів свідчить про продовження дискусії з цього питання через відсутність однозначної позиції у наукового співтовариства. Існуючий стан речей заважає використанню значних обсягів фінансових ресурсів для посилення інвестиційних процесів на рівні підприємств і держави. Таким чином, наукові розвідки в цьому напрямку є актуальними та перспективними.

Амортизація за своєю суттю вже є частиною фінансів підприємств (корпорацій), незалежно від того чи це поняття розглядається в динаміці з позиції грошового потоку, чи у статичі з позиції цільового фонду. Всі дискусії зосереджені тільки навколо доцільності (чи ні) акумулювання коштів у окремий цільовий фонд, що традиційно асоціюється з фінансами суб'єктів господарювання (фондова теорія).

Водночас у публікаціях науковців знаходимо низку аргументів проти створення амортизаційного фонду як резерву на реновацію основних засобів. Їх можна поділити на макро- та мікроекономічні. До першої групи відносять інфляцію, технологічні причини та волатильність товарних ринків. Інфляція – самий важкий, у сенсі нівелювання його негативного впливу з боку суб'єкта господарювання, чинник. Проявляється він через знецінення коштів, акумульованих на реновацію, у складі амортизаційного фонду до того часу, як виникне потреба у їх використанні. Відповідно фонд не виконає покладене на нього завдання.

Технологічні причини фактично є нічим іншим, як моральне старіння об'єкта амортизації. Акценти в цьому питанні розставлені по-новому через розробку проривних сучасних технологій, які відповідають шостому технологічному укладу. Подібні технології роблять непотрібними цілі технологічні ланцюги для виробництва одного й того ж продукту у минулому та у теперішній час.

Волатильність ринку тут розглядається, як похідна від переходу до виробництв нового технологічного укладу. Наприклад, запровадження «зеленої» енергетики може зробити непотрібним різні види енергогенеруючих підприємств, які використовують традиційні енергоносії: газ, нафта, вугілля тощо. В такому разі виникає логічне питання, чи варто акумулювати кошти через відповідний цільовий фонд, коли об'єкт амортизації просто зникне?

До другої групи відносять складність вибору ефективного методу амортизації та вибору джерела відтворення основних засобів залежно від того чи просте таке відтворення, чи розширене. Не вдаючись у подробиці в межах цього дослідження, доконаним є те, що в довгостроковій перспективі прискорений метод амортизації не дає економії коштів за рахунок зменшення суми податку на прибуток. Справа в тім, що з часом, у віддалені періоди, прибуток, отриманий нарахуванням занижених витрат на амортизацію, буде нівелюватися заниженим прибутком у майбутньому. У підсумку сумарний прибуток за всі періоди повинен дорівнювати прибутку за умови використання лінійного методу амортизації.

Щодо вибору джерела відтворення основних засобів, то стверджується, що через неможливість розрахунку суми коштів на відтворення, можливим є використання:

- за простого відтворення – грошові кошти, повернені ринком на поточні рахунки у складі доходу, що відшкодовують суспільно-необхідні амортизаційні відрахування;
- за розширеного відтворення додатково: грошові кошти частини прибутку, добровільно реінвестуються власниками на розширення, модернізацію чи оновлення виробництва; грошові кошти частини прибутку, які відносяться до спеціального фонду, створеному за рахунок прискорених методів нарахування амортизації.

Всі зазначені аргументи проти фондового підходу до акумуляції амортизації спростовуються в разі звернення до вже існуючої практики функціонування національних систем венчурного інвестування, яка доводить можливість ефективного формування та використання подібних фондів. Таке порівняння є доречним, адже мета, механізм, інструментарій венчурного інвестування має багато спільного із забезпеченням інвестицій через амортизацію. Як свідчить досвід провідних країн світу, венчурна діяльність докорінно змінила якість економічного зростання, сприяючи подоланню дефіциту та дорожнечі

інвестиційних ресурсів. Тобто, досягнути подібний ефект можливо тільки за рахунок створення цілісної системи, в якій амортизація є складовою частиною системи інвестування. Ефективність функціонування останньої, у свою чергу, можливе лише за умови активної участі держави у цьому процесі через відповідну політику.

Для того щоб усунути недоліки, що перешкоджають ефективному використанню амортизації для оновлення матеріальної бази всієї економіки, необхідно надати системності амортизаційній політиці на мікро- та макрорівнях. Так, у випадку з венчурним інвестуванням, роль держави як регулятора цього процесу, значно суттєвіша, з елементами прямого впливу. Коли постає завдання революційного оновлення основних фондів в масштабах всієї країни через їх катастрофічний стан, повинне використовуватися саме пряме регулювання цієї сфери економічних відносин.

В нашому випадку можливий аналогічний шлях розвитку амортизаційної системи на національному рівні. Для цього потрібно по-перше, визначення державою не тільки методів і норм амортизації, а й закріплення в нормативних актах (від Господарського кодексу до спеціальних законів) цільового використання амортизаційних відрахувань на відновлення основних засобів; по-друге, удосконалення організаційного та методичного забезпечення обліку амортизаційного процесу, тим більше, що для цього вже є достатні напрацювання, які тільки потребують свого унормування; по-третє, формування комплексу заходів і інструментів для перерозподілу, акумульованих у амортизаційні фонди підприємств, коштів через фінансові посередники грошового ринку.

Останній пункт є ключовим і потребує додаткових роз'яснень. В разі, якщо держава висуне вимогу обов'язкового резервування коштів на реновацію основних засобів, необхідно усунути існуючі проблеми на макро- та мікрорівнях. Вихід вже є та полягає у практиці збереження акумульованих коштів недержавними пенсійними фондами та страховими компаніями. Тобто суб'єктам господарювання, що формують амортизаційні фонди, повинно бути дозволено вкладення акумульованих коштів у цінні папери чи фінансові інструменти, з якими пов'язаний низький ступінь ризику. Їх перелік, вимоги до емітентів також повинен оприлюднюватися уповноваженим органом.

Завдяки реалізації зазначеної пропозиції держава досягне вирішення не тільки проблеми оновлення основних засобів, а й поживлення вітчизняного фондового ринку, який все ще знаходиться на низькому рівні у контексті реалізації покладених на нього функцій. Відбудеться значний приплив вільних ресурсів до фінансових посередників, що надасть імпульс для їх розвитку на інституційному рівні. Зростуть обсяги операцій з цінними паперами та збільшиться діапазон їх видів. Через посилення мультиплікативного ефекту збільшаться основні макроекономічні показники: ВВП, зайнятість, доходи населення та суб'єктів господарювання тощо.

Одночасно будуть вирішені проблеми з накопиченням амортизації у вигляді окремого фонду, пов'язані з інфляцією, зміною технологій і волатильності ринків. Вкладення акумульованих грошових коштів у різноманітні фінансові інструменти якраз і дозволяє нівелювати вплив інфляції на їх вартість. Переважна більшість подібних інструментів, у тому числі, покликана вирішити цю проблему. Технологічний прогрес та пов'язана з ним волатильність ринків, що призводять до морального старіння основних засобів або відмову від таких, не створюють загрози в разі володіння підприємством коштів, достатніх для придбання новітніх основних засобів. Грошові кошти – це найбільш ліквідний актив, який легко трансформується у інші форми індивідуального капіталу під час його кругообороту.

Якщо ж придбання таких активів, в силу певних причин, підприємство чи його власники будуть вважати недоцільним, то після сплати податків кошти з амортизаційного фонду можуть бути використані для виплати дивідендів чи розподілені в іншому порядку на розсуд власників бізнесу.

Висновки. Амортизація залишається одним з ключових джерел фінансових ресурсів суб'єктів господарювання на реновацію основних засобів. Однак, проаналізувавши діючі підходи до «системи нарахування амортизації» виявлено відсутність механізму, що забезпечує цільове використання коштів, отриманих у результаті таких нарахувань. Також не вистачає «системності» у реалізації основних функцій амортизації. Так роль держави у зазначених процесах зводиться до санкціонування амортизації, як явища економічного життя, через законодавче закріплення норм витрат, що зменшують базу оподаткування. Вважається, що віднесені на затрати в такий спосіб кошти є достатніми для відтворення основних засобів.

З метою стимулювання суб'єктів господарювання щодо цільового використання в інвестиційних цілях акумульованих на амортизацію коштів, держава повинна розробити механізм, що забезпечить альтернативні способи вкладення у фінансові активи тимчасово вільних ресурсів. Такий механізм покликаний нівелювати низку проблем і ризиків, які притаманні подібним способам накопичення ресурсів для подальшого використання у інвестиційних цілях.

Перспективами для подальших досліджень є детальна розробка механізму використання в інвестиційних цілях, акумульованих на амортизацію, коштів за участі держави; поглиблення функціонування національної амортизаційної системи та удосконалення амортизаційної політики у контексті посилення інвестиційної безпеки держави.

**ФІНАНСОВИЙ ЛІЗИНГ ЯК АЛЬТЕРНАТИВНЕ ДЖЕРЕЛО ФІНАНСУВАННЯ
ПІДПРИЄМСТВА**

Протягом кількох останніх років популярність лізингу як альтернативного фінансового інструменту значно зросла. Проте, донедавна була відсутня зведена інформація щодо різних аспектів використання та переваг цього фінансового інструменту, кількості лізингових компаній, обсягу ринку лізингу. Безумовно, лізинг має право на існування і повинен розвиватися й заохочуватися, адже за великої капіталомісткості промислових підприємств лізинг може бути ідеальним механізмом для залучення в промисловість значних капітальних ресурсів. Порівняно з іншими формами інвестування він має безперечні переваги для всіх учасників лізингової угоди. Розвиток лізингу стимулює інноваційні процеси, в тому числі нововведення, пов'язані з науково-технічним прогресом. Завдяки лізингу скорочується період морального старіння техніки. Так, якщо оренда передбачає повернення майна юридичному власнику або збереження за ним права власності на дане майно до кінця терміну угоди, то при деяких формах лізингу можлива заміна орендованого обладнання на інше, більш прогресивне впродовж терміну договору. Лізинг у цьому випадку відкриває доступ до самої передової техніки і вирішує протиріччя між необхідністю використання такої техніки в умовах конкуренції та її швидким моральним старінням.

Ринок лізингу в Україні перебуває на стадії формування через низький рівень усвідомлення його економічної сутності з боку як споживачів, так і бізнесу. Підвищення рівня обізнаності споживачів та представників малого та середнього бізнесу стовно лізингу як інструменту залучення зовнішнього фінансування є першочерговим завданням та пріоритетом уряду та асоціації «Українське об'єднання лізингодавців» (УОЛ), яка була створена в 2005 році як добровільний союз професійних учасників ринку лізингу [1].

Повільне просування цього процесу в значній мірі пояснюється неоднозначним співвідношенням переваг та недоліків лізингової діяльності. Основні переваги та недоліки лізингу в Україні показані в таблиці 1.

Таблиця 1

Переваги	Недоліки
1	2
лізинг дає можливість використання нових високих технологій без значних додаткових капіталовкладень. Його можна порівняти з кредитуванням, яке не потребує негайного початку платежів;	висока вартість лізингових послуг, обмежений доступ до вітчизняних лізингових компаній до дешевих фінансових ресурсів;
основною перевагою перед кредитуванням є нижчі вимоги по заставі, оскільки в лізингу лише обладнання є предметом застави без будь-якого додаткового забезпечення, що суттєво збільшує доступність нового обладнання;	недосконала законодавча база по регулюванню функціонування ринку лізингу;
лізингові платежі відносяться на собівартість продукції в повному обсязі, що знижує оподатковуваний прибуток;	складність доступу до лізингового ринку підприємств;
комерційні банки, що займаються лізинговими операціями, мають всі переваги, властиві лізингу: мінімізацію кредитних та інших ризиків, залучення додаткової кількості фінансово забезпечених клієнтів, підвищення своєї конкурентоспроможності на ринку та й взагалі вигідне вкладання коштів;	податок на додану вартість щодо комісій та процентів за договорами лізингу;
інвестування у формі майна на відміну від грошового кредиту знижує ризик неповернення коштів, тоді як за лізингодавцем зберігаються права власності на передане майно;	відсутність стимулювань державою підприємств до використання лізингу, як джерело оновлення основних фондів;
для лізингоодержувача зменшується ризик морального і фізичного старіння майна, тому що майно не купується у власність, а береться в тимчасове користування; при лізингових відносинах лізингоодержувач має справу з прискореною амортизацією майна;	невідповідність державного законодавства до міжнародних норм з питань лізингу

Переваги	Недоліки
1	2
виробник отримує додаткові можливості збуту продукції, оскільки обмежене фінансування інвестицій часто не дозволяє підприємствам своєчасно оновлювати технологічну систему;	
лізинг не обмежує можливості підприємства в отриманні кредитів;	
менші ризики порівняно із кредитами, оскільки майно, що є предметом лізингу, одночасно виступає забезпеченням виконання зобов'язань за угодою;	
лізинг дозволяє також спочатку використати машини, а потім купити їх, а обладнання в сезонних галузях орендувати лише на період його фактичної експлуатації	

На жаль, на сьогодні майже немає внутрішніх ринків капіталу в Україні, що змушує лізингові компанії обмежуватись банківськими кредитними лініями для залучення зовнішнього фінансування, яке по своїй природі є короткотерміновим та недешевим. Українські лізингові компанії повинні шукати нові джерела поповнення своїх фінансових ресурсів як на внутрішніх ринках капіталу, так і від міжнародних фінансових установ [2].

Враховуючи досвід розвинених країн світу та, аналізуючи проблеми розвитку лізингу в Україні, основну роль у розвитку ринку лізингових послуг повинна відіграти держава, застосовуючи для цього, практично весь арсенал її економічних та правових важелів. Таким чином, основний напрямок адаптації зарубіжного досвіду розвитку лізингу до вітчизняних реалій полягає у запровадженні податкових пільг, знижок та субсидій для всіх учасників лізингової угоди (лізингодавця та лізингоодержувача), особливе місце тут повинно зайняти податкове стимулювання комерційних банків, як найбільш кредитоспроможних та капіталізованих фінансових установ [3]. Стимулювання комерційних банків може здійснюватися за пропорційною схемою, тобто розмір податкової знижки може залежати від обсягу лізингового кредитування та від кількості укладених лізингових договорів. Окрім цього, можна визначити ряд потужних банків, які займаються лізинговою діяльністю як одноосібно, так і через свої дочірні компанії та надавати їм знижки на кредити рефінансування, за необхідної умови – 20-30 % кредиту рефінансування потрібно використати для фінансування лізингу. Саме податкове стимулювання було основним поштовхом для розвитку лізингових послуг за кордоном, і саме податкове стимулювання може стати рушійною силою розвитку лізингу в Україні.

Список використаної літератури:

1. Грищенко О. Фінансовий лізинг: історія, сучасність та перспективи розвитку [Електронний ресурс] / О.Грищенко // Юридичний журнал. – 2010. – № 3. – Режим доступу: http://www.businessinform.net/export_pdf/businessinform-2015-10_0-pages-69_73.pdf.
2. Пересада А. А. Інвестиційний процес в Україні / Пересада А.А. К. : Вид-во «Лібра», 1998. 423 с.
3. Черненко Н.О, Ковальчук Н.В. Аналіз стану сучасного ринку міжнародного лізингу в Україні. Ефективна економіка. 2017. № 6. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5636>